

תעודות

ועד הצירים היהודים – מיומנו של ד"ר אלכסנדר זלקינר*

הקדמה

יומנו של ד"ר אלכסנדר זלקינר המתפרסם בזה הינו עדות אישית להקמתו של "ועד הצירים היהודים" (שכונה גם "ועד המשלחות היהודיות", ולימים – "ועד הארצות"), שפעל בפריז ליד ועידת השלום (1919). היומן מתפרס על פני חודשיים בלבד, אך הוא משקף נאמנה את האווירה ששררה בפריז מיד עם תום מלחמת העולם הראשונה. בד בבד עם ההקלה הרבה שחשו כל עמי אירופה משנסתיימה המלחמה, צצו ועלו מחדש הבעיות של יהודי מזרח אירופה שחיו כמיעוט הנסבל אך בקושי בארצות מגוריהם. על הקמת הוועד כתב בר-סמכא: "ועד המשלחות היהודיות הוקם בעצם ימי התכנסותה של ועידת השלום במטרה להעלות בפניה את תביעות העם היהודי בכל הנוגע למצב הקיבוצים היהודיים בארצות הפזורה. עם גמר הוועידה הוחלט על המשך קיומו של הוועד ועיקר תפקידו היה העמידה על משמר הזכויות שהמדינות 'המיעוטיות' התחייבו לכבדן באמנות ובהצהרות השונות שחתמו עליהן."¹

נציגי המעצמות הגדולות המנצחות היו מסוגלות בתקופה ההיא לכפות את רצונן על המדינות החדשות כפולין וצ'כוסלובקיה, שבהן חיו מיעוטים שונים, ביניהם מיעוט יהודי גדול משולל זכויות אלמנטריות. ובכל זאת ועל אף יוקרתו ורצונן הכן של המעצמות המנצחות למנוע אי-שוויון וריכוז של המיעוטים, לא הייתה מלאכתן קלה. גאוותן של פולין ושל רומניה נפגעה מההתערבות במה שהן כינו ענייניהן הפנימיים, והן השתמשו בכל מיני תחבולות שהשיה כדי למנוע התערבות-יתר חיצונית. עם כל הקשיים, הצליחה עבודת "הוועד", באמצעות הלחצים שהופעלו,

* היומן נמצא בארכיון הציוני המרכזי בירושלים. שפתו: רוסית. תורגם בידי המחברת. ההשמטות נוגעות אך ורק לחוויות אישיות, שאין בהן עניין היסטורי.

1 נתן פיינברג, פרקי חיים וזיכרונות, תל אביב 1985, עמ' 54. וראה גם: נ. פיינברג, מסות בשאלות הזמן, ירושלים – תל אביב 1980 (להלן: פיינברג, מסות), עמ' 72 ואילך. פרופ' נתן פיינברג כתב על בעיית המיעוטים בוועידת השלום 1919-1920 ועל סמכותו של בית הדין הבינלאומי בעניין ההגנה הבינלאומית על המיעוטים. ראה N. Feinberg, *La Question des Minorités a la Conférence de la Paix de 1919-1920 et l'Action Juive en Faveur de la Protection Internationale des Minorités*, Paris 1929; N. Feinberg, *La Juridiction de la Cour Permanente de Justice dans le Système de la Protection Internationale des Minorités*, Paris 1931. כמו כן ראה ב"פרקי חיים וזיכרונות" (עמ' 81 ואילך), על הפטיציה של המשלחות היהודיות בחבר הלאומים – "הפטיציה של ברנהיים".

לשפר את מעמדם המשפטי של היהודים תושבי פולין, רומניה, צ'כוסלובקיה ויוגוסלביה. פעולתו גם הביאה בעקיפין לשיפור מעמדם של מיעוטים אחרים, ועל כך הייתה גאוותו, כדברי ד"ר זלקינד ביומנו מיום 29 ביוני (להלן).
 חבר הוועד, אלכסנדר גולדשטיין, השלים במאמריו ב"העולם" את אשר כתב ד"ר זלקינד ביומנו. ואלה דבריו:

הטרקטט [ההסכם] הפולני ואלה הדומים לו, שהציעו לפני רומניה והיוגוסלבים, רחוקים הם עדיין מהמקסימום של תביעותינו. ימים רבים של מלחמה בלתי פוסקת בעד זכויותינו המלאות נשקפים לנו בעתיד, אבל מה גדול הוא ערכם ההיסטורי של הטרקטטים הללו! זוהי הפעם הראשונה שעמי העולם הגדול הכירו מעל במתם לא רק בזכויותיהם האזרחיות, הפוליטיות והדתיות של היהודים, אלא גם הודו בזכות שפתנו להשתמש בה בחיים הציבוריים ובעולם המסחר, בעיתונות, באסיפות, ובכתי המשפט; בזכות של ייסוד בתי ספר עממיים בשפתנו; בזכותם של הקיבוצים היהודיים לייסוד אורגנים [כלים] לפקח על מוסדות צדקה, דת, חברותיים וחינוכיים. הסעיפים 10 ו-11 מוקדשים בייחוד ליהודים, וסעיפים אלה אומרים בפירוש, למרות רצונם והשתדלותם של 'הפולנים בני דת משה', שאין להוציא את היהודים מכלל המיעוטים'. סעיף 12 קובע בפורטרוט את הקונטרול [הפיקוח] הבין לאומי בנוגע לקיומן של הזכויות הללו, על ידי השגחת ברית העמים על התגשמותן במלואן.²

מלבד הפעולה לביסוס הזכויות המשפטיות והאזרחיות של המיעוטים היהודיים, נחלץ ועד הצירים היהודים גם לפעולת עזרה ליהודים הרבים שסבלו מפגעי המלחמה, ויצא בקול קורא אל החברות והוועדים שעסקו בעזרה לנפגעים.³
 ד"ר זלקינד יצא את רוסיה בשליחותו הלאומית בטרם נסתיימה המלחמה. משפחתו נשארה בתנאים-לא-תנאים ברוסיה, שהייתה נתונה במוראות המהפכה. קשריו עם משפחתו נותקו והוא לא ידע מה עלה בגורלם. על האנדרלמוסיה ששררה אז בחיי הציבור ובחיי הפרט תעיד המודעה שנתפרסמה מטעמו בגיליון 6 של "העולם" (מיום 21.11.1919):

ד"ר א. ב. זלקינד, יו"ר הקהילה הפטרוגראדית, נמצא כעת בלונדון. הוא בריא ומבקש את כל היודעים דבר מה אודות משפחתו, שנשארה בהומל, פלך מוהילב, וגם אודות בנו, סטודנט של האוניברסיטה בחרקוב, להודיע לו עפ"י כתובתו של "העולם". תודתי העמוקה נתונה להם למפרע.

2 העולם, גיליון 1, 19.10.1919, גיליון 2, 24.10.1919.

3 שם, גיליון 1, עמ' 15. על הקריאה חתומים נחום סוקולוב, נשיא הוועד, וליאו מוצקין, מזכירו הכללי. כן ראה את מאמרו של ד"ר זלקינד בגיליון השבועי של "העולם", 28.11.1919, עמ' 6-5, "שאלה תכופה" – על הוועידה לעזרה שנקראה מטעם ועד הצירים בפריז.

ד"ר זלקינד, שהיה מראשוני "הוועד", ראה אותו בהתהוותו ובפעולותיו החשובות ביותר. יומנו מתאר את הדמויות המרכזיות שפעלו או בפוליטיקה העולמית ובעולם היהודי והציוני. כמו כן הוא מתאר את פריז כפי שהייתה בחודשים הראשונים שלאחר גמר המלחמה. הוא עוזב את פריז במחצית יולי 1919 בדרכו לארץ ישראל דרך מצרים, והיומן מסתיים בתיאור נסיעתו ושהותו הקצרה במצרים טרם הגיעו לארץ ישראל.

גם בתיאור נסיעתו יש עניין רב לקורא בן-זמננו, משום שהוא כותב כמשקיף אך גם כאוהד. ד"ר זלקינד, אירופי משכיל ואנין טעם, בא כמגע בפעם הראשונה בחייו עם המזרח הקולני והרב-גוני. תגובותיו טיפוסיות לתגובותיהם של רבים מבני אירופה שעלו לארץ ישראל בשנות העשרים הראשונות.

ד"ר אלכסנדר זלקינד (1865-1931)

ד"ר אלכסנדר זלקינד נולד בשקלוב, ביילורוסיה, בשנת 1865. אחרי גמר לימודיו בגימנסיה, התחיל את לימודי הרפואה באוניברסיטת קאזאן. משם עבר לאוניברסיטת לייפציג בגרמניה, שם קיבל את התואר דוקטור לרפואה. עם שובו לרוסיה, קיבל גם תואר מקביל מאוניברסיטת דורפט. לאחר מכן עבר כרופא בעיר הומל והתמחה בעיקר במחלות פנימיות ובמחלות ילדים. בשנת 1906 עבר לפטרבורג הבירה, והיה לאחד הרופאים הידועים במקצועות אלה. נוסף לפרקטיקה פרטית זו, הוזמן גם לשמש אחד משלושת רופאי הדומה (הפרלמנט הרוסי דאז).

מלבד עיסוקיו ברפואה הקדיש ד"ר זלקינד הרבה מזמנו לפעילות ציונית ויהודית בכלל, ולכסוף נבחר לשמש ראש הקהילה היהודית של פטרבורג. הוא היה פעיל מאוד גם בענייני מוסדות יהודיים, כגון OZE ו-IEKOPO; היה בין הפעילים בהגנה היהודית ובפעולות נגד אנטישמיות – במיוחד בתקופת הפוגרומים בקישינייב ובהומל ומשפט עלילת הדם של בייליס. בזמן ועידת ורסי, אחר גמר מלחמת העולם הראשונה, נשלח מטעם יהדות רוסיה לפריז לפעול שם, יחד עם מנהיגים יהודיים מארצות אחרות, למען האינטרסים של העם היהודי. כן יצא בשליחות מטעם קרן היסוד לכמה מארצות אירופה ולארצות הברית.

ד"ר זלקינד נשא לאישה את רוזה גינזבורג, אחת מבוגרות האוניברסיטה הראשונות במקצוע הכימיה ברוסיה. בשנת 1895 נולד בנם היחיד, ויקטור. בשנת 1921 עלה ד"ר זלקינד לארץ ישראל והשתקע בירושלים, שם התמנה למנהל בית החולים רוטשילד של הרסה, וכן כמנהל המחלקה הפנימית של המוסד. לאחר זמן מה נתמנה גם לממלא מקומו של המנהל הכללי של "הרסה" בארץ.

ד"ר זלקינד נפטר בשנת 1931, בגיל 66. בתקופת פעילותו כרופא פרסם מספר רב של מחקרים בשטח התמחותו. "יומן פריז", שנכתב ברוסית, מתייחס לפעילותו של ד"ר זלקינד ב"ועד הצירים היהודים", שפעל ליד ועידת השלום בפריז בשנת 1919.

יומנו של ד"ר א. זלקינד
פריז, יוני-אוגוסט 1919

23 ביוני 1919

יום חשוב, יום שציפו לו מזמן! גרמניה, שמדינות ההסכמה (קרי: בעלות הברית) העמידו בפניה אולטימטום, ענתה שהיא מסכימה לחתום על חוזה שלום. רשמית – המלחמה נסתיימה. עלה בגורלי להימצא באירופה המערבית ביום הכרזת המלחמה וביום סיומה: ב-19 ביולי⁵ (1 באוגוסט 1914), יום הכרזת המלחמה, נמצאתי בברלין; ב-23 ביוני 1919 – בפריז. מי יכול היה לשער לפני חמש שנים שהמלחמה שהחלה אז תימשך חמש שנים תמימות? מצד אחד ניצבה גרמניה החזקה שהתכוננה למלחמה במשך 43 שנה ומהצד האחר ניצבו צרפת, החלשה מבחינה צבאית ומבחינה כלכלית, ורוסיה המתפוררת תחת שלטון הצארים. כולם היו בטוחים שכעבור חודשים אחרים יכתב השלום בפריז ובפטרבורג. איש לא ידע עדיין שאנגליה וארצות הברית ומספר נוסף של מדינות תצטרפנה לצרפת.

היום בשעה 6.45 בערב נשמעו הקולות הראשונים של ירי התותחים שבישרו לתושבים על הסכמתה של ברלין לחתום על הסכם שלום לפי התנאים שהציגו בעלות הברית. לאחר ירי התותחים נשמעו קולות הצפירות, הכתים קושטו בדגלים, התושבים החלו זורמים לרחובות – "C'est la paix",⁶ אך אין התלהבות. ניתן היה לצפות שהפריזאים התוססים, המתלהבים בנקל, יגיבו ביתר חיוניות לאירוע עצום זה: ניתן להסביר זאת, אולי, בכך שיום זה לא היה בלתי צפוי. מיום שהוכרזה שביתת הנשק, כלומר, מיום 11 בנובמבר 1918 ציפו ליום זה, ידעו שהוא יגיע. אומרים שהשמחה האמיתית הייתה אז, כאשר המלחמה הסתיימה למעשה. ה-23 ביוני הוא פועל יוצא מן ה-11 בנובמבר. בערב היה די רועש בשדרות. קבוצות ובדיהן דגלים התהלכו בשורה בצעקות ברחובות, ואולם משתתפי התהלוכות האלה היו החיילים האמריקנים והנוער הצרפתי. האנשים היותר מבוגרים ישבו בבתי הקפה, בבית, וחשבו מחשבות קשות: האם יעלה בידי צרפת המעונה, השסועה מהמלחמה, להתאושש?

24 ביוני

אמש הגיע הנה ברנדיס בדרכו לארץ ישראל; הערב יצא לדרכו. היעלה בידו לקשור קשרים יותר הדוקים עם האדמיניסטרציה הבריטית בארץ ישראל וכן, מצד אחד להרגיע את היישוב היהודי ומצד שני להשפיע על השלטונות הצבאיים? היעלה בידו בכלל לקבל לידיו את העניין הציוני ברגע מכריע זה? האם יתגלה כאותו אדם נעלה, אשר לו זקוקה כל כך כעת ההסתדרות (הציונית) שלנו? היום בשעה 4 אחרי הצהריים התקיימה במשרד הציוני פגישתו של ברנדיס עם חברי הוועד הפועל

5 לפי הלוח הרוסי הישן, היוליאני, המפגר את הלוח הגריגוריאני בשלושה-עשר יום.
6 "זה השלום", או "הנה השלום".

(A.C.) (של ההסתדרות הציונית) ועם החברים הציונים של "ועד הארצות". ציפיתו לפגישה זו בחיל ורעד; היה לי רצון להתרשם, ולוא גם באופן שטחי, מאותו אדם אשר לו עמדה כל כך חשובה באמריקה, אשר החברים האמריקנים משבחים אותו כל כך, ואשר בתוקף הנסיבות שנוצרו צריך להיות למנהיגה של ההסתדרות. גבה קומה, רוה, פנים חכמות ומלאות הבעה, עיניים גדולות ועמוקות – הוא עשה רושם חיובי. נחום סוקולוב בירך אותו באנגלית בשם הוועד הפועל וכשם כולנו, ומ.מ. אוסישקין דיבר בגרמנית על כך שיש צורך לשלב בעבודה הארצישראלית את התרבות העברית של היהודים מארצות המזרח, את הכישרונות הארגוניים של החברים מאירופה המרכזית ואת רוחב תפיסתם של הציונים האמריקנים. ברנדיס השיב כנאום קצר, אמר שיש סיכוי טוב להשיג את ארץ ישראל. ואולם כדי להחזיק בארץ ישראל למעשה, ררוש מאמץ עיקש. והוא קרא (את הנוכחים) למאמץ זה. מצב רוחם של הצרפתים בקשר לשלום הולך ורע. נזכרו (במאזרח) בטעות שנעשתה: נשלח לגרמניה אולטימטום בדבר התאריך שבו עליה להשיב אם היא מסכימה, אם לאו, לכרות ברית שלום – בשעה 7 בערב ביום 23 ביוני, אך לא חייבו (את הגרמנים) בחתימת (חוזה) השלום. הגרמנים כנראה רוצים לנצל משגה זה, ואינם ממהרים לנקוב בשמות נציגיהם ואינם קובעים את יום בוואם לוורסיי. הגיעה שמועה נוראה: באוקראינה נהרגו 84,000 יהודים וביחד עם הפצועים נפגעו למעלה מ-7,100,000. אין להשיג את המספר המדויק, אין רצון להאמין, אך הוא מאומת משלושה מקורות שונים. הרם קופא בעורקים; מתחדשים הזמנים של חמלניצקי, קמים לתחייה גונטה וז'לזניאק.⁷ אפשר [אולי] להיאבק עם מבצעי הפוגרומים הפולנים באמצעות לחץ על הממשלה הפולנית, אבל כיצד ניתן להשפיע על הפורעים האוקראינים שאינם מתחשבים בכלל בדעת הקהל ואשר אין עליהם מורא של שום ארגון שלטוני?

25 ביוני

הגרמנים טיבעו את הצי שלהם שהיה עצור ב-Scapa Flow, ואדמירל רויטר הסביר שהוא מילא בכך את פקודתו של וילהלם השני שניתנה לפני כריתת הסכם השלום, כדי שאף ספינה לא תגיע לידיו של האויב. כברלין העלה ההמון כאש את הדגלים הצרפתים משנת 1870, אשר בהתאם לתנאי חוזה השלום היו צריכים להיות מוחזרים לצרפת. ואם נוסף לכך שגרמניה מסרבת בעקשנות להודיע את שמות

7 ראה רשימותיו של משה דוכן, "מכתבים מדרום רוסיה", העולם, גיליונות 9, 10 ו-12, 12.12.1919, 19.12.1919 ו-2.1.1920. בהתאמה. על שהתרחש באוקראינה, ראה שם, גיליון 4, 7.11.1919, עמ' 19. וכן במאמריו של מאיר גרוסמן, שם, גיליון 1, 19.10.1919, גיליון 3, 31.10.1919.

8 גונטה וז'לזניאק – מראשי ההיידמקים (ראה להלן, הערה 35) במאה ה-18. גונטה היה קצין צבא פולני שנשלח לדרכא את המרד בראשותו של ז'לזניאק, אך הצטרף אליו.

נציגיה לחתימת חוזה השלום ואינה נוקבת בתאריך כואם לוורסיי, ניתן להבין את דאגתה של כל העיתונות בצרפת.

בשעה 4 אחרי הצהריים התקיימה הישיבה התורנית של "ועד הארצות". הוריעו שלואי מרשאל כתב לנשיא וילסון על דבר מסע התעמולה שפררבסקי וראש ממשלת פולין מנהל נגד הענקת הזכויות הלאומיות למיעוטים. וילסון השיב שאין צורך לדאוג, שיאלצו את פולין לציית. ביום ראשון ה-22 ביוני התקיימה ישיבת "חמשת הגדולים" עם הוועדה העוסקת בארגון מחדש של המדינות החדשות שקמו לאחרונה. הוחלט לעמוד על ההחלטה הקודמת בדבר זכויותיהם הלאומיות של המיעוטים, וקלמנסו כתב לפררבסקי, בשם כולם, ודרש לציית להחלטה. באופן כזה, ביחד עם חתימתה של גרמניה על חוזה השלום, תחתם גם האמנה עם פולין בדבר זכויותיהם הלאומיות של המיעוטים.

26 ביוני

בשעה 11 לפני הצהריים – ישיבת המשלחת הרוסית. נידונה הצעתו של ד.ס. פסמניק' בדבר היחס לצבאות דניקין וקולצ'ק (מפקדי הצבאות "הלבנים"). פה אחד הוחלט שהנציגים היהודים לא יתערבו במלחמת המפלגות והמעמדות ברוסיה. קיימתי שיחה עם אוסישקין, ניידיץ'¹⁰ וזלטופולסקי.¹¹ התעמולה נגד החברים מארצות הברית נמשכת. בגלל היחסים שנוצרו בין וייצמן וסוקולוב מצד אחד, והאמריקנים ואוסישקין מצד שני, משותקת עבודתו של הוועד הפועל. השלטונות הצבאיים הבריטיים בארץ ישראל כאילו מתגרים ביישוב היהודי, וכל זה תורם לאי הרצון ולחוסר המעש של וייצמן ושל האמריקנים.

27 ביוני

היום ערכה המשלחת הרוסית ארוחת צהריים לכבוד הפרופ' פרנקפורטר,¹² וזאת בתשובה לארוחת הצהריים שהוא ערך לפני שבועות אחדים לכבוד הנציגים מרוסיה על מנת להכירם. היום, בעת הארוחה במסעדה Vateul, נכח פרנקפורטר, ומצד הרוסים נכחו א.ד. אידלסון,¹³ ס.ג. (שמשון) רוזנבאום,¹⁴ דניאל פסמניק, מיכאל

- 9 דניאל פסמניק (1869-1930) – מנהיג ופובליציסט ציוני ברוסיה. התיישב בפריז ב-1919, התרחק מהציונות ואחר כך התקרב אליה שוב.
- 10 יצחק ניידיץ' (1868-1949) – ממנהיגי הציונות הרוסית. תעשיין. בשנים 1919-1940 התגורר בפריז. ממייסדי קרן היסוד. מילא תפקיד חשוב במימון מפעל החשמל של רוטנברג ומפעל האשלג.
- 11 הלל זלטופולסקי (1868-1932) – ממנהיגי הציונות הרוסית. ב-1917 עבר לפריז. ב-1920 ממייסדי קרן היסוד.
- 12 פליקס פרנקפורטר (1882-1965) – פרופסור למשפטים ושופט עליון בארצות הברית, שותפו של ברנדיס להנהגה הציונית בארץ זו.
- 13 א.ד. אידלסון (1865-1921) – מראשי הציונים ברוסיה, חבר הוועד הפועל הציוני הגדול, נציג יהודי רוסיה ב"ועד הארצות". לימים השר בר-יהודה בממשלת ישראל.
- 14 שמשון רוזנבאום (1860-1934) – מדינאי ועורך דין בליטא. מראשי המתנגדים לתכנית אוגנדה.

אלניקוב,¹⁵ אלכסנדר גולדשטיין¹⁶ ואנוכי. בארוחה שרר מצב רוח עירני והיא תרמה באופן ניכר לקירוב הלבבות בין הציונים הרוסים והאמריקנים. פרנקפורטר – חכם, מעמיק חשוב ונאמן לרעיון הציוני, עושה רושם חיובי ביותר. על אף גילו הצעיר יחסית הוא מכהן כפרופסור למשפט בינלאומי באוניברסיטה של ניו-קמברידג' (Harvard) בארצות הברית, ובפריז הוא פועל כאחד מיועציו של וילסון בבעיות משפטיות העולות בדיוניה של ועידת השלום. כידידו של ברנדיס הוא התלווה אליו כשהלה ביקר אצל בלפור, שבהיורדע לו דבר בואו של ברנדיס לפריז, ביקש שיבקר אצלו. בלפור ערך היכרות עם ברנדיס בושינגטון עוד בתחילת המלחמה, ואז עשה ברנדיס רושם עצום עליו. השיחה בפריז הייתה די ממושכת. בלפור קיבל את פני ברנדיס במלים: "I am glad you came". שוררת אי הבנה בין התושבים היהודים בארץ ישראל והשלטונות הבריטיים במקום. סע לשם, תברר את העניינים במקום ומיד בשוכך תכין לי דו"ח. כתבתי לגנרל אלנבי מכתב מפורט, ולויד ג'ורג' שלח מברק שאתה נוסע כבא-כוח מוסמך שלנו." "האוכל להיות בטוח שוועידת השלום לא תקבל כל החלטות עד שובי מארץ ישראל?" שאל ברנדיס. "אני מבטיחך שזה לא יקרה", (השיב בלפור). דרך אגב, תוך כדי השיחה אמר בלפור שהבעיה היהודית מעסיקה אותו במיוחד והיה רוצה בפתרונה הדריקלי. "לא אסתיר ממך", אמר, "שרבים מצביעים על השתתפותם של יהודים בתנועה הבולשביקית." על כך השיב לו ברנדיס שהוא מכיר אזרחים אמריקנים רבים שהם אנשים נפלאים וללא דופי, אשר, לדעתו, היו עלולים להיות בולשביקים ברוסיה. "כן", ענה בלפור, "לכן אני ואתה ציונים." בהמשך השיחה ציין ברנדיס שלושה תנאים חיוניים להתפתחות המרכז היהודי בארץ ישראל: 1. אין להקים מרכז לאומי בארץ ישראל, אלא ארץ ישראל צריכה להוות מרכז לאומי ליהודים; 2. ארץ ישראל צריכה להיות רחבת ידיים דייה. הגבול הצפוני הגובל בסוריה הוא טבעי; כאשר לגבול הדרומי – אין זו אלא בעיה פנימית הנוגעת אך ורק לאנגליה וליהודים; במזרח צריכה ארץ ישראל להשתרע עד למסילת הברזל החיג'זית. "אני מסכים אתך לגמרי", אמר בלפור.

28 ביוני

ועידת מפלגת הלייבור האנגלית שנתכנסה בסאותפורט קיבלה החלטה פה אחד: "הוועידה מתנגדת לחוקים האכזריים שקיבלו הפולנים ביחס לתושבים היהודים וקוראת לכל המעצמות המעניקות חופש פוליטי לפולין לנקוט מיד אמצעים נגד הצעדים האכזריים הללו."

חבר ה"דומה" (הפרלמנט) ברוסיה; אחרי מלחמת העולם הראשונה היה פעיל במאמצים לכינון ליטא העצמאית ושר לענייני יהודים בממשלתה.

15 מיכאל אלניקוב (1880-1938) – עורך דין ואיש עסקים ברוסיה. חבר הוועד המרכזי של ציוני רוסיה וחבר הוועד הפועל הציוני הגדול. עלה לארץ ישראל בשנת 1926.

16 אלכסנדר גולדשטיין (1884-1949) – ממנהיגי הציונות הרוסית ופובליציסט נודע. עזב את רוסיה ב-1919. מראשי קרן היסוד.

ביום 26 ביוני התקיים ברחבי אנגליה יום אבל במחאה על הפוגרומים שנערכו ביהודים. בלונדון השתתפו כל התושבים היהודים. רוברט ססיל [Robert Cecil] שלח לישראל זנגוויל, יושב ראש האספה שהתקיימה ב-Pavilion Theater, מכתב השתתפות בצער.

בשעה 15.20 נחתם השלום עם גרמניה. מצד גרמניה חתמו: מולר, שר החוץ, ובול, שר התחבורה, ומהצד האחר חתמו כל הנציגים בוועידת השלום, פרט לסינים שסירבו לחתום בגלל שאזור שנטונג לא נמסר להם אלא ליפן. בערב וכמשך כל הלילה התקיימו תהלוכות חגיגיות, המוני אדם הסתובבו בכל הרחובות, במיוחד בשרדות שהיו מקושטות יפה ומוארות. מצב הרוח היה חגיגי ועליו.

29 ביוני

אתמול בוורסיי, לאחר שהגרמנים חתמו על תנאי חוזה השלום, חתמו הפולנים (בחדר נפרד) על מסמך הסכמה מיוחד, הנובע מחוזה השלום עם גרמניה. במסמך הסכמה זה נמצא גם פרק על דבר זכויות המיעוטים הלאומיים בפולין. מאמציה של הממשלה הפולנית ושל החוגים המובילים בציבוריות הפולנית להתנגד להכללת הפרק הזה במסמך ההסכמה לא הועילו, והם נאלצו לחתום. כמו כן לא הועילו התככים והמאמצים של יהודי פולין המתבוללים, ה"ה נתנון, ליברמן, שטרייכר ואחרים, שנענו לקריאתם של ה"ה פרברסקי ודמובסקי ובאו לפריז במיוחד. שום דבר לא הועילו! היהדות זכתה לניצחון גדול. היהדות דאגה לזכויות לא רק שלה אלא של כל המיעוטים הלאומיים.¹⁷ מדוע לא דאג לכך אף לאום אחר? האם היו מקבלים היהודים, חברי "ועד הארצות" איזו תמיכה פעילה מצד לאומים אחרים? לא ולא! הם נטלו על עצמם את כל כובד המשימה. כמה מרץ היה צריך לבזבז כדי להסביר לנציגי המעצמות בוועידת השלום מה הן זכויות המיעוטים הלאומיים ועד כמה הן דרושות. יום ה-28 ביוני 1919 יחרת בהיסטוריה של הגלות היהודית. ההסכמים עם רומניה, צ'כוסלובקיה והאחרים יחתמו לפי דוגמת ההסכם עם פולין. ברטיאנו [נציג רומניה] ניסה להוכיח שההסכם בדבר זכויות המיעוטים הלאומיים אינו נוגע לרומניה, שכביכול איננה מדינה חדשה אלא מדינה ותיקה הקיימת עוד

17 ראה פיינברג, "תרומת היהודים להגנה על זכויות האדם", מסות, במיוחד עמ' 55. באשר לפולין נאמר שם: "ואכן באמנת-המיעוטים עם פולין, שנחתמה ראשונה ושימשה דוגמה לשאר אמנות-המיעוטים או לפרקים המיוחדים בנידון שבאמנות-השלום, נכללו, בין השאר, שני סעיפים – האחד על הגנת התושבים והשני על הגנת האזרחים. הסעיף השני חייב את פולין להבטיח לכל התושבים את מלוא ההגנה על החיים והחופש, ללא הברל מוצא, אורחות, לשון, גזע או דת, וכן חופש הדת והפולחן; ואילו לפי סעיף 7, קיבלה פולין על עצמה להעניק לכל אזרחיה שוויון גמור בפני החוק, זכויות אזרחיות ופוליטיות שוות, ובייחוד את הזכות לקבל משרות ציבוריות ומינויי-כבוד או לעסוק באומנויות ומשלוחי-יד; חופש השימוש בכל לשון שהיא ביחסים פרטיים ומסחריים, אם בענייני דת, עיתונים ופרסומים ואם באסיפות פומביות; והקלה בבתי-המשפט בשימוש בשפה שאינה שפת הרוכ."

מלפני המלחמה. על כך ענה וילסון שזה נכון, אלא שרומניה לא הייתה קיימת כיום ככלל אלמלא בעלות הברית.

30 ביוני

התקיימה ישיבת הנציגים מרוסיה בעניין הקמת ועד שיוכל להגן על הזכויות והאינטרסים של העם היהודי ולהרחיבם, ועד שיהיה מורכב מנציגי היהודים מכל המדינות. הוועד יהיה חייב להתחיל במשימה לאחר ש"ועד הארצות" יתפרק. בישיבה נכחו כל הנציגים מרוסיה פרט לאלה שנסעו היום ללונדון; אוסישקין, ניידיץ' וזלטופולסקי. שתי השקפות התגבשו: א. לוועד חייבות להיות משימות מוגדרות – הגנת והרחבת הזכויות והאינטרסים של העם היהודי, ויסות ההגירה, השתתפות בעזרה לאלה שסבלו מהמלחמה ומהפוגרומים ומשימות תרבות; ב. יש להקים נציגות מתמדת של העם היהודי (כמו הסיים) עם ועד פועל.

נתקבלו ידיעות מפורטות כיצד עבר יום הצום בלונדון; כל החנויות של היהודים, לא רק בוויצ'פ'ל אלא גם ב"סיטי", היו סגורות; התקיימו אספות ב-Pavilion Theater וב-Queen's Hall, התקיימו תהלוכות שבהן השתתפו כ-60-80 אלף בני אדם ב"הייד פארק", וכן תהלוכות של חיילים יהודים על דגליהם ונסיהם, ועליהם היה כתוב: "נלחמנו כדי להבטיח את אושרם של כל העמים, אנו דורשים הגנה על חיינו". פלקטים גדולים הודבקו ברחבי לונדון. כל העיתונות ריווחה על הרושם העצום ש"יום צום" זה עשה על כל התושבים.

1 ביולי

המשלחת האמריקנית בפריז החליטה סופית על שיגור ועדה בת שלושה חברים אמריקנים לפולין כדי לחקור את עניין הפוגרומים. ציינו את מורגנטאו,¹⁸ יושב ראש הוועדה, ג'ונסון וגנרל ז'דבין (Jadwin). התגובות לגבי השניים האחרונים הן חיוביות, מה שאי אפשר לומר לגבי מורגנטאו: אדם מוגבל, הנתון להשפעות ומתנגד לציונות וללאומיות; יש להעמיד לו לעזר מזכיר מתאים.

ליברמן, ויהודין פולני מתבולל וסוציאליסט, שהוזמן במיוחד לפריז על ידי דמובסקי על מנת שיפעיל את השפעתו כדי למנוע את ההסכם עם פולין בדבר זכויות המיעוטים הלאומיים, ביקר אתמול אצל נחום סוקולוב והביע בפניו את שביעות רצונו בקשר למסמך ההסכמה שנחתם על ידי הפולנים. "נאלצנו להתנגד ולהפריע," אמר וליברמן, "אבל אני שמח שלא הצלחנו בכך."

חווה השלום עם תורכיה ובקשר לכך גם הבעיה הארצישראלית נדחו לתאריך שטרם נקבע. הוצע למשלחת השלום של תורכיה לחזור לפי שעה הביתה. הסיבה לדחיית בעיה זו – מציאותן של בעיות קשות לפתרון; קשורה לכך בעיית

18 הנרי מורגנטאו (1856-1946) – משפטן ופילנטרופ. בשנת 1913 מונה לשגריר ארצות הברית בתורכיה וסייע ליהודי ארץ ישראל בתחילת מלחמת העולם הראשונה. עמד בראש המחנה האנטי-ציוני של יהודי ארצות הברית בוועידת השלום בפריז (1919).

קונסטנטינופול, אשר שום מעצמה אינה רוצה לקבל לעצמה, אך לתתה ליוונים אין רוצים; סוריה מהווה אף היא בעיה לא פחותה מקונסטנטינופול, באשר האוכלוסייה שלה אינה חפצה כביכול בפרוטקטורט של צרפת אלא במגרט שיינתן לאנגליה או לאמריקה, ואלה האחרונות אינן יכולות להסכים לכך היות שאינן רוצות בקונפליקט עם צרפת.

התקיימה ישיבה של הוועדה לעניין השיקום מטעם "ועד הארצות". נידונה תכנית ארגון ועידה שתעסוק בכעיית העזרה והשיקום של המשקים שנחרבו. הוועד הביע דעתו פה אחד בדבר ההכרח לקיים ועידה כזו, ואולם מרשאל¹⁹ הודיע שזה יוכל לצאת לפועל רק לאחר שובו לאמריקה ולאחר שיוודעו לו הנתונים על המצב הכלכלי של יהדות מזרח אירופה. הוחלט להציע ל"ועד הארצות" לקרוא לפי שעה לוועידת ביניים, שאליה יוזמנו האישים הנמצאים כעת בפריז.

3 ביולי

ברטיאנו [ראש ממשלת רומניה] עזב את פריז ונסע לרומניה כדי להגיש את התפטרותו. בראיון שנתן לעיתונאי הוא הודיע שסיבת התפטרותו היא סירובו לחתום על מסמך ההסכמה בעניין זכויות המיעוטים הלאומיים. איני יודע באיזו מידה הוא היה כן בראיון זה; מדברים על סיבות אחרות לגמרי המאלצות אותו להתפטר; ואולם, אין ספק שזכויות המיעוטים הלאומיים, ובהן זכויות היהודים ברומניה, אשר נציגי ארבע המעצמות הגדולות כל כך התעקשו לגביהן, אינן נוחות לו ביותר. אם ברטיאנו לא יחתום, יחתום ממלא מקומו; זהו רצונם של נציגי המעצמות הגדולות!

לפריז הגיע, בדרכו ללונדון, סטורס, מושל ירושלים, אשר לגביו אומרים בארץ ישראל שאין הוא אוהד את היהודים בכלל ואת הציונים בפרט. דעות אלה הן בוודאי יותר מדי שטחיות. שעות מעטות לאחר הגיעו, הוא ערך ביקור במשרד הציוני בפריז, ומאחר שלא מצא שם איש, טלפן לסוקולוב והביע את רצונו להיפגש עמו. אתמול ביקר אצל סוקולוב ושוחח עמו ארוכות על ארץ ישראל, על התושבים וכדומה. אין ספק, שכשמסתכלים באספקטים רבים של החיים בארץ ישראל, במיוחד בקשר לתושבים הערבים ולשלטונות הבריטיים, אשמים היהודים, שהאקספנסיביות שלהם מאלצת אותם לנהוג במקרים רבים בחוסר טקט. כזה היה העניין עם המנון "התקווה".

4 ביולי

היום יום העצמאות של ארצות הברית. הצרפתים עשו מאמצים כדי לחגוג את היום הזה יחד עם אורחיהם ובעלי בריתם. בכיכר הקונקורד התקיים מצעד צבאי

19 לואי מרשאל (1856-1929) - משפטן ומנהיג יהודי בארצות הברית. ממיסדי הוועד היהודי האמריקני והג'וינט. כיהן כחבר ואחר כך כיושב ראש ועד הארצות היהודיות ליד ועידת השלום בפריז.

שפואנקרה [נשיא צרפת] נכח בו. בעל המלון שלנו, אשר בו מתארחות המשלחות מרוסיה, וגם קצינים ואחיות רחמניות מאמריקה, רצה אף הוא לציין יום זה, ולשם כך קישט את חדר האוכל ואת חדר האורחים בדגלונים אמריקניים ובסרטים. כיוון שלא רצה להעליב אותנו, הוא גם קישט עבורנו את השולחן בחדר האוכל בדגלונים רוסיים אשר לדבריו היה קשה להשיג בעיר; מזמן שרוסיה פרשה מן המלחמה הפסיקו ליצר דגלים רוסיים.

5 ביולי

היום קיבלתי את כרטיס הנסיעה לאלכסנדריה באניה "צ'ילי" מחברת "מסג'רי מריטים" [Messageries Maritimes]. במקרה התפנה מקום בספינה זו היוצאת ב-16 ביולי. כך מובטח לי המקום באנייה, מה שכלל לא קל להשיג כאן כיום, במצב הנוכחי של המעמס [tonnages] הצרפתי; מתוך 23 הספינות של חברה זו הוטבעו 21 בעת המלחמה, ושתי ספינות נותרו. ואולם, האוכל לקבל מידי הפרפקטורה [המשטרה] עד לתאריך הנ"ל רשיון לצאת מצרפת? הביורוקרטיה נוראה; כבר חלפו 15 יום מאז הגשתי בקשה למתן רשות לצאת את צרפת ועד היום אין תשובה. [...]

7 ביולי

היום בשעה 4 אחר הצהריים ביקרו מרשאל וסוקולוב אצל פדרבסקי, וזאת בהתאם להחלטת "ועד הארצות". מטרת הביקור הייתה להביא לידיעת הפולנים, שלאחר חתימת ההסכם בדבר זכויות המיעוטים הלאומיים מצפים היהודים שייווצרו יחסים טובים בין שני העמים ושתימצא הדרך לעבודה משותפת לטובת המדינה המתחדשת. קבלת הפנים הייתה מנומסת במיוחד והשיחה נמשכה למעלה משעה. אשתדל למסור, אם לא באופן מילולי לפחות בפרוטרוט, על דבר השיחה הזאת. קודם כול בירכו מרשאל וסוקולוב את פדרבסקי ובמצעותו את כל העם הפולני על הקמת הממלכה [קרי: המדינה] הפולנית החדשה, וכן הודו לו על חתימת מסמך ההסכמה המבטיח את זכויות היהודים בפולין. פדרבסקי הודה על הברכות במלים חמות. מרשאל: הגיע הזמן שהפולנים והיהודים יוכלו לפעול מתוך אחווה, כאזרחים שווי זכויות, ואם הפולנים יתייחסו היטב ליהודים, תהפוך פולין באמת למדינה גדולה ומאושרת; אך אם כזאת לא יקרה, תיאכל פולין, כפי שההיסטוריה הוכיחה במקרים רבים, על ידי המריבות הפנימיות ושגשוגה ייבלם. פדרבסקי: אני מסכים אתכם לגמרי ואני מקווה שמעתה ישנו הפולנים את יחסם ליהודים.

סוקולוב: פולין כעת גדולה דייה כדי לתת ליהודים לחיות ולהתפתח בה. פדרבסקי: אינני מוצא אותה גדולה מאוד. הייתי רוצה לראותה מתרחבת לצד מזרח, והייתי רוצה לראותה כפררציה.

מרשאל: דבר זה אינו בסמכותנו. איננו חברים בוועידת השלום. היהודים חזקים דיים כדי לסייע לפולין (מבפנים) ומבחוץ, הואיל וליהדות האמריקנית השפעה חזקה על דעת הציבור.

פררבסקי: חייתי זמן רב באמריקה, אני מכיר את כוחם של היהודים ואני מוקיר מאוד את יחסם גם בארצות אחרות. אני חוזר ואומר, רצוני הכן הוא ליצור יחסי אחווה בין שני העמים.

בהמשך השיחה הצביעו סוקולוב ומרשאל על הפוגרומים, על המכות וההתעללות ביהודים בפולין.

פררבסקי: כן, כל זה יודע לי. אני יודע שיהודים רבים חפים מפשע סבלו, שהצבא התנהג כלפי היהודים בצורה לא נאותה, בצורה מבישה. כך זה לא יכול להימשך (ההדגשות במקור). אני מתכוונן לנסוע בקרוב לפולין ואתבטא בעניין זה באופן פומבי, אפנה לצבא ולסיים. אני יודע על הזוועות שנתרחשו בלמברג; אני יודע שבפינסק הרגו ביריות אנשים חפים מפשע. לשווא מאשימים את כל העם היהודי כבולשביזם, אני מכיר גם פולנים שהם בולשביקים. ממשלתי ציוותה להחזיר לך"ר בוגן 100,000 מרק, שחילק בשם היהודים האמריקנים לאלה שסבלו מהפוגרומים. מרשאל: בפינסק לא רק הרגו ביריות יהודים חפים מפשע, אלא גם הטילו על התושבים היהודים קנס בסך 100,000 מרק.

פררבסקי: גם כספים אלה יוחזרו. ואולם גם אתם, רבותי, צריכים לעשות מצדכם את אשר ניתן לעשות כדי שלא להרגיז את העם הפולני. אספות המחאה באמריקה חייבות להיפסק.

מרשאל: כבר שלחנו מברק לשם בעניין זה ואספת המחאה שהייתה צריכה להתקיים בפריז בוטלה.

פררבסקי: אני יודע על כך ואני מודה לכם.

מרשאל: כעת הגיע הזמן לומר את דבריך בקול רם.

פררבסקי: כן, זאת אעשה מיד. אני מבקש מכם לתת לי בכתב את כל מה שאמרתם, וזה יובא בעיקרי דברי.

התקיימה ישיבת "ועד הארצות" ונקבע פה אחד לזמן בסתיו שנה זו, בפריז או בעיר אחרת במערב אירופה, ועידה שתדון בבעיית הסיוע לאוכלוסייה היהודית שסבלה מהמלחמה ומהפוגרומים. הוחלט להביא תוכן החלטה זו לידיעת כל האגודות העוסקות בהגשת עזרה.

[...]

10 ביולי

ביטלתי את הכרטיס ל-16 ביולי והחלפתי אותו בכרטיס אחר, ליום ה-6 באוגוסט, לאניה "לוטוס". [...]

התקיימה ישיבת "ועדת הפוגרומים". הושמעה ונתקבלה תוך שינויים מסוימים

הקריאה של "ועד הארצות" שנוסחה בידי סירקין,²⁰ המופנית אל האוכלוסייה היהודית. מוכרחים לעורר את יהודי מזרח אירופה האומללים שחוו את הפוגרומים, את כל הנוראות של מלחמת האזרחים ואת שלטון הפולנים; צריך להראות להם שחושבים עליהם ועושים את כל שניתן לעשות כדי להקל את גורלם.

הוועדה האמריקנית ומורגנטאו בראשה יוצאת מחר לפולין כדי לחקור את עניין הפוגרומים. לאחר ימים אחדים יצא לשם פרופסור פרנקפורטר, אף על פי שהוא נוסע שלא באופן רשמי, אך לי נראה שנסיעתו חשובה מאוד. הוא אדם שאפשר לסמוך עליו והוא ישגיח על כך שהפולנים לא ישפיעו יותר מדי על הוועדה. מלבד זאת, הוא יהיה המקשר בין הוועדה לאוכלוסייה היהודית.

ועד החלוקה האמריקני [American Joint Distribution Committee] שולח בימים אלה אחדים מאנשיו לאוקראינה, אשר שם, לפי השמועות שהגיעו לפריז, מתקיים פוגרום של ממש. יוצאים ה"ה פיין, בקר וכנראה גם המפקד וינר. כולם מצוידים בייפוי כוח מטעם הממשלה האמריקנית וינקטו צעדים להפסקת הפוגרומים.

המכתב שניסחו מרשאל וסוקולוב והמיועד לפדרבסקי מצביע על כך שהאוכלוסייה היהודית בפולין חייבת מעתה והלאה – לאחר שקיבלה את הזכויות הלאומיות – לחיות בשלום עם הפולנים ולפעול עמם למען טובתה של פולין. המכתב עורר הרבה הסתייגויות בוועדה, וצוינה הנימה הבלתי הולמת שלו. מרשאל התרגז, יצא מהשיבה, אך אחר כך הסכים לשורה שלמה של תיקונים.

11 ביולי

התקיים ערב חגיגי [בנקט] שאורגן על ידי "ועד הארצות" לרגל קבלת הזכויות הלאומיות. האירוע התקיים ערב נסיעתו של מרשאל, ולכן הפך [גם] לאירוע לכבוד הנסיעה. בגלל עיצומים של עובדי המסעדות, היו מוכרחים לקיים את החגיגה לא ב-Café de la Paix,²¹ כפי שהתכוונו לקיימה קודם, אלא באיזו מסעדה מדרגה שלישית. סוקולוב ישב בראש, ובנאומו הרגיש את חשיבות האירוע של ה-28 ביוני. ההסכם עם פולין בדבר הזכויות הלאומיות נבדל מההסכם עם רומניה משנת 1878 בכך: (1) שהוא מתייחס לכל [המיעוטים] החיים באירופה המזרחית, ולא רק למספר רב של יהודים רומנים; (2) שמדובר בו לא רק בזכויות האזרחיות והפוליטיות, אלא גם בזכויות הלאומיות; (3) שמדובר בו בזכויותיהם של כל המיעוטים הלאומיים, ולא של היהודים בלבד, ולפיכך במאבקנו לקבלתן לא נהיה בודדים; (4) שקיימת אפשרות לערער בפני חבר הלאומים.

הנאום, שהיה שנון מאוד ועשיר בדימויים, עשה רושם מצוין. דיברו גם רוזנבאום,

20 נחמן סירקין (1868-1924) – ממנהיגי הציונות הסוציאליסטית. חבר המשלחת היהודית לוועידת השלום.

21 Café de la Paix היה אחד מבתי הקפה המפורסמים ביותר בפריז באותה תקופה.

רייך, סירקין, אידלסון ופסמניק. כולם, פרט לאחרון, דיברו עברית. פסמניק דיבר צרפתית. בגלל השעה המאוחרת נאלצנו להתפור, ולכן היה צורך לקצר את הנאומים, וגם את נאומו של מרשאל, שבו הצביע, דרך אגב, על כך שהוא הבטיח לאמו המנוחה לעבוד למען היהודים והוא ממלא בדבקות את הבטחתו.

הוחלט בו במקום לרשום אותו ואת מק [Mack]²⁹ כיושבי ראש הוועדה בספר הזכר של הקרן הקיימת.

[...]

14 ביולי

היום החג הלאומי של צרפת. הוא נחוג השנה בחגיגות מיוחדות בגלל הניצחון על הגרמנים – Fête de la Victoire! (חג הניצחון). פריז התכוננה ליום זה עוד מה-28 ביוני, מיום שנחתם (חזוה) השלום. החגיגות החלו כבר אתמול; עשרות אלפי אנשים הגיעו מערי השדה. ברחובות המרכזיים, במיוחד אלה הפונים לעבר שער הניצחון, ליד האנדרטה לזכר הנופלים במלחמה, מצטופף המון עצום. שדרות אליזה וכיכר הקונקורד מקושטים בצורה אלגנטית ובטוב טעם. אלפי דגלי צרפת ודגלי בעלות הברית מתנופפים ברוח בפינת שדרות מונטין ושדרות אליזה. שני תלים הבנויים מהתותחים של הגרמנים שנלקחו שלל בעת המלחמה, עם תרנגול גאלי בראשם, מסמלים את הניצחון. בבוקר – מצעד צבאי של צבאות צרפת ובעלות הברית צועד משער הניצחון דרך שדרות אליזה, דרך הרחוב המלכותי (Rue Royale) והבולברים אל כיכר הרפובליקה.

בין הכתובות המרובות והמוארות שעל הבתים וברחובות מושכת את תשומת הלב הכתובת שעל אחד הבתים שבכיכר נדרום: Dieu protège la France, Vive Christ, qui aime la France (אלוהים מגן על צרפת, יחי ישו האוהב את צרפת). בפעם הראשונה ראיתי כתובת מעין זו: "יחי ישו". איזו שטות! אסור לאחל לאלוהים חיים ובריאות, הואיל והאל הוא ישות נצחית שאינה בת חלוף. כתובת כזו גובלת בעבודת אלילים.

בין הדגלים המרובים חיפשתי לשווא את הדגל הרוסי. איננו. איזה אי צדק משווע. רוסיה הייתה, עד לסתיו 1917, בעלת ברית נאמנה, ובים הרם שניגר היה חלקו של הים הרוסי לא קטן. האם לא הייתה רוסיה גורם בחגיגת הניצחון של היום? בעת הקרב העקוב מדם על נהר המרן, כאשר נחתם גורלה של צרפת וגורל המלחמה, האם לא הייתה זו רוסיה שהצילה אותה בכך שספגה את כל עצמת המכה והקריבה מאות מבניה? אך על דעת המנצחים לא עלה אפילו לזכור את רוסיה. בפריז

22 ליאון רייך (1879-1929) – מנהיג ציוני גליציה וחבר ה"סיים" הפולני. ציר בקונגרסים ציוניים רבים וחבר הוועד הפועל הציוני הגדול.

23 יוליאן מק (1866-1943) – משפטן ושופט בארצות הברית. ממנהיגי הציונות האמריקנית. נשיא הקונגרס היהודי האמריקני הראשון ויושב ראש ועד המשלחות היהודיות בוועידת השלום בפריז.

ובסביבתה נמצאים כ-10,000 קצינים וחיילים רוסים שנשלחו הנה עוד בזמן שלטונו של ניקולאי, ושנפגשו בטריטוריה הצרפתית בבעלי בריתם. מדוע אין הם מיוצגים בחגיגה הזאת? מדוע אינם נזכרים באף עיתון, מדוע לא ניתן להם חסד זה, ולו במלה אחת?

ואולם, מכבדים את הכוח ובזים לחולשתו... ורוסיה כיום חלשה! אילו רגשות ומחשבות עולים היום בדעתם של חיילים מסכנים אלה. מוטיה²⁴ המסכן! אתה נענית בין הראשונים להתייצב למלחמה, היית בין הראשונים שהלכו ובין הראשונים שנתנו את חייהם בארץ נכריה ועוינת. כעת העיר סולדאו, שבה נחות עצמותיך בקבר אחים, נלקחה מגרמניה ונמסרה לפולין, כלומר, לבעלי הברית, אך איש מהמנצחים המאושרים לא יזכור את צעדך, את הקרבן שהקרבת! צר לי עד כדי כאב על העולם התרבותי.

16 ביולי

התקיימה ישיבת המליאה של "ועד הארצות". סוקולוב נבחר פה אחד כיושב ראש הוועד במקומו של מרשאל שנסע מכאן. הוקרא הקול-הקורא ליהודים, שניסח סירקין ותוקן על ידי הוועד, והוחלט לשוב ולנסח את הקול-הקורא ולמסור אותו לוועד החדש.²⁵ סוקולוב הודיע על הידיעות שקיבל מוורשה בדבר הרושם שההסכם בעניין זכויות המיעוטים הלאומיים עשה על האוכלוסייה היהודית והפולנית. היהודים מרוצים מאוד ורואים בהסכם שלב ראשון בדרך לקבלת הזכויות הלאומיות; בעיתונים היהודיים הופיעו מאמרים מלאי שמחה. ואולם, האוכלוסייה הפולנית, ובמיוחד העיתונות, נדהמות ומביעות תקווה שההסכם יתפרש לטובת הפולנים. כן מציינת העיתונות שלא לימן רב תהיה ההחלטה בבעיות הפוליטיות נתונה בידיהם של חמשת הנציגים של המעצמות הגדולות; בחבר הלאומיים ישבו אישים אחרים אשר יפרשו בעיה זו באופן אחר.

19 ביולי

לגמרי במקרה נודע לי על ספינה היוצאת – שלא לפי התור – ממרסיי לאלכסנדריה ביום 28 ביולי. בחברת M.M. החליפו לי את הכרטיס. ביום 27 ביולי אני נוסע למרסיי וב-28 בשעה 4 אחר הצהריים אפליג באנייה "Gradiana" לארץ ישראל דרך מצרים. יתגשם החלום המתוק לראות את ארץ האבות ואת הארץ שבעתיד תהיה ארצו של העם היהודי החופשי. שמחתי מהולה בצער רק בגלל שאני מודע לכך שאתרחק עוד יותר מיקירי, ואם לפריז מגיעות רק לעתים רחוקות ידיעות מרוסיה, לפחות ידיעות מקוטעות על המתרחש שם, מרגע שאסע לארץ ישראל

24 אחיו של ד"ר זלקינד שנפל במלחמה.

25 "קול קורא אל החברות והוועדים לעזרת היהודים נגועי המלחמה", חתום על ידי הנשיא נחום סוקולוב והמוזכר הכללי ליאון מוצקין, העולם, גיליון 1, 19.10.1919.

מתנתק כל קשר עם רוסיה, והמחשבה על רוזה וויטיה²⁶ היקרים לי כל כך תרכא אותי עוד יותר מאשר עד כה. השמועות על הפוגרומים המתרחשים בזה אחר זה באוקראינה,²⁷ על הפגיעות ההמוניות ביהודים ועל הרעב הנורא השורר ברוסיה המרכזית והמערבית אינן מניחות לי ולו רגע אחד של מנוחה. המחשבה הבלתי פוסקת על יקירי וסיוטים בלילות התישו את כוחותי לגמרי.

[...]

לעתים מתגנב הספק לנשמתי אם הייתה לי זכות – בימים כאלה – להשאיר את בני משפחתי, מבלי שאוכל להודיע להם אודותי או לקבל ידיעות עליהם. אך לא, הייתי חייב לעשות זאת, הייתי חייב לצאת לחוץ לארץ: גורלו של העם היהודי יחדך [כאן]. שאלת הבטחת זכויותי בגלות ושאלת השגת "בית לאומי" עבורו בארץ ישראל עולות, ואם אני יכול לעזור לעם אפילו במעט שבמעט ברגע היסטורי זה, חייב אני לעשות זאת, חייב אני להקריב קרבן זה.

היום חזר ניידריך' מלונדון וכישר לנו על העבודה הציונית שם ואודות התכניות לעתיד. הוא נסע לשם במצב רוח קשה. רחית ההחלטה בעניין הארצישראלי דיכאה אותו ומדכאת את כולנו. זה משתקף בכל העבודה ואינו מאפשר לעבד את התכניות להסדרים לגבי ארץ ישראל בעתיד. אך הוא חזר במצב רוח הרבה יותר טוב. בלונדון התקיימה ישיבת הוועד הפועל בהשתתפות קלייטון [Clayton], עוזרו של אלנבי, שהגיע מארץ ישראל. וייצמן שטח לפניו את מצבנו ואת דרישותינו, בהצביעו על שורה שלמה של אי הבנות והתנגשויות בין האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל והארמיניסטרציה הבריטית, על דבר איסור הכניסה לארץ ישראל וכיוצא באלה. קלייטון ענה, שהסיבה לכך היא שמצד אחד קיימת אי-בהירות באשר למצבה של ארץ ישראל בעקבות רחית כריתת חוזה השלום עם תורכיה, ומצד שני העובדה שארץ ישראל נמצאת עדיין במצב של כיבוש תחת שלטון צבאי מונעת מהרשויות האזרחיות לפעול כרגע. לדעתו, אפשר יהיה לפתוח את שערי ארץ ישראל לעלייה חופשית רק כאשר יסתיים הכיבוש, ולפי שעה ניתן להיכנס בשערי הארץ רק בהשתדלותה של ההסתדרות הציונית. לדעתו, אם עניין חוזה השלום עם תורכיה יידחה עוד חודשים אחדים, חייבים לדרוש מהממשלה הבריטית את יישומה של הצהרת בלפור. לדברי ניידריך', נוקטים צעדים להחשת פתרונה של בעיית תורכיה. מחכים רק לתשובתו של [הנשיא] וילסון, אם תקבל על עצמה אמריקה את המנדט על קונסטנטינופול או על ארמניה. אין איש מפקפק בהגשמת דרישותינו (ההדרגה במקור). הארמיניסטרציה הבריטית בארץ ישראל באמת איננה "על הגובה" אך היא תוחלף כעת כולה; מוני [Mony], עוזרו של אלנבי, המנהל את המחלקה האזרחית, ילך; ילכו גם קלייטון והמושל סטורס, ונועצים בדעתו של וייצמן באשר לשמות

26 רעייתו רוזה ובנו ויקטור.

27 ראה מאמריו של מ. דוכן, העולם, גיליונות 9, 10 ו-12 (הערה 7 לעיל). משה דוכן הצטרף לעבודת ועד הארצות בנובמבר-דצמבר 1919 ופעל ליד ליאו מוצקי, ולאחר מכן גם בלונדון.

המועמדים למינוי למשרות [ממשלתיות].²⁸ מחר יגיע וייצמן לפריז, ישהה כאן ימים אחדים, וייסע לשווייץ לנוח שלושה שבועות. לשם הוא יזמין את רוברג ואת הנטקה.²⁹ מתוך החלטות אחרות של הוועד הפועל³⁰ יש לציין: (1) ההתכתבות עם המשרד תתנהל אך ורק בשפה העברית; (2) יעקובסון יישאר בראש המחלקה לארגון, ועוזרו יהיה (B.C.;³¹ 3) בעוד חודש יצא לאור העיתון היומי "העולם" במקום "די ולט". סבורים שהעורכים יהיו סוקולוב ואידלסון; (4) הוחלט עקרונית לקדם את ייסודה של [קרן?] וקביעת התקנון שנמסר לעיונה של ועדה מייעצת; רכישת מסילת הברזל יפו-ירושלים – 13 מיליוני פרנק. רצוי שגם ניידיץ' ינהל כאן משא ומתן; (6) עובדה תכנית המלווה בסך 10 מיליוני פונט (בריבית של 6%) שהממשלה הבריטית תערוב לו.

בנסון³² הבטיח לתת 100,000 פונט עבור ה-"[P]reparation Fund" [קרן ההכנה].

עסקיו של אוצר התיישבות היהודים מצוינים; הוא נהנה מאמון יוצא מן הכלל לא רק מצד היהודים אלא גם מצד האנגלים. יש בו פיקדונות בסך 820,000 פונט.³³

קבלת הפנים שברנדיס זכה לה בארץ ישראל עלתה על כל המצופה; במצרים ובארץ ישראל באו לפגוש אותו כל השלטונות האנגליים. כל החברים בלונדון נוטים לדעה שהוא המועמד המתאים ביותר לכהן כנשיא ההסתדרות [הציונית]. הבעיה היחידה היא האם יסכים ברנדיס לפרוש מכהונתו כשופט בבית המשפט העליון

28 השווה כתבי חיים וייצמן, איגרות, כרך תשיעי (בעריכת יהודה ריינהרץ), ירושלים תשל"ה, עמ' 196-190.

29 אוטו רוברג (1859-1938) – נשיא ההסתדרות הציונית בשנים 1911-1914; ארתור הנטקה (1874-1955) – מפעילי ההסתדרות הציונית. לאחר מלחמת העולם הראשונה הקים בלונדון את מחלקת הארגון של ההנהלה הציונית העולמית. עלה לארץ ועמד בראש קרן היסוד.

30 אין בידינו סטנוגרמה מלאה של הישיבה. השווה הפרוטוקולים של הוועד הפועל הציוני, 1919-1929, כרך א', פברואר 1919 – ינואר 1920 (בעריכת יהושע פרוינדליך וגדליה יוגב), תל אביב תשל"ה, עמ' 114-124; כרך ב', פברואר 1920 – אוגוסט 1921 (בעריכת יהושע פרוינדליך וגדליה יוגב), תל אביב תשמ"ה, עמ' 421-435.

31 ויקטור יעקובסון (1869-1934) – מראשי הציונים ברוסיה. ב-1908 התמנה ככא-כוח ההסתדרות הציונית בתורכיה. מ-1916 עמד בראש המשרד הציוני בקופנהגן. משנת 1925 ואילך שימש ככא-כוח ההסתדרות הציונית ליד מוסדות חבר הלאומים: B.C. – כנראה בן כהן (Ben Cohen), מציוני ארצות הברית.

32 גרגורי בנסון (1861-1939) – תעשיין יהודי רוסי בעל זיכיונות במכרות זהב ומנהל הבנק האנגלו-רוסי. שהה בלונדון בזמן המלחמה.

33 לאחר שנים אחדות התברר שמצבו של אוצר התיישבות היהודים הוא כפי רע. יש אומרים שאחדים מהציונים פליטי רוסיה נאלצו לקחת הלוואות מהבנק, וספק אם הכסף הוחזר אי פעם.

באמריקה. הוא יבוא ללונדון, יחד עם רוזוב,³⁴ בין ה-15-20 באוגוסט. ישיבת הוועד הפועל נקבעה לימים 25, 26, 27 באוגוסט, בהשתתפות החברים הגרמנים. אין לממשלה הבריטית כל התנגדות לכואם של אלה האחרונים ללונדון, והיא הבטיחה להודיע על כך רשמית להסתדרות הציונית.

המצב הכספי של ההסתדרות [הציונית] אינו טוב. ההוצאות הן בסך 400,000 ליש"ט ובצד ההכנסות יש רק 100,000 ליש"ט, אשר ההסתדרות הציונית באנגליה נותנת.

ביום 5 ביולי הוענק תואר דוקטור-כבוד לווייצמן על ידי אוניברסיטת מנצ'סטר על "שירותיו הגדולים לעם היהודי".

ביום 20 ביולי דיווח לנו צוקרמן – האורח האמריקני שנסע בשליחות ה-Jewish Distribution Committee לפולין, לרומניה, לבסרביה ולבוקובינה, בפגישה פרטית – אודות מצבם של היהודים בארצות האלה.

מצב היהודים ברומניה קשה אף על פי ששם לא היו פוגרומים. חוק הנתונים שנתקבל בארץ זו לא מזמזם אינו מקיף את כל האוכלוסייה היהודית. כ-15-20 אחוז אינם יכולים לקבל נתינות רומנית על סמך החוק הזה; כמו כן נשללה האפשרות לקבל נתינות רומנית גם מאלה אשר המסמכים שלהם לא היו בסדר עד לחקיקת החוק הנ"ל. הממשלה פנתה אל האוכלוסייה היהודית בקול-קורא אשר בו היא מציעה לה לוותר על הגנת זכויותיה כמיעוט לאומי – הגנה הקיימת כיום – בהבטיחה שהיא בעצמה תדאג לנתיניה היהודים. אם כי קול-קורא זה אינו מתקבל בהסכמה כללית, בכל זאת חלק מסוים מן האוכלוסייה היהודית נשמע לו. מצבם הכלכלי של היהודים קשה. כ-20 אחוז מהם פונים לעזרה ציבורית.

בסרביה – מצבם של היהודים בחלק זה של רומניה הנמצא תחת כיבוש קשה עוד יותר בגלל המצב הפוליטי המעורפל. הממשלה עורכת משאל-עם ברבר הצטרפותה של בסרביה לרומניה. הרוב, כולל המולדביים, מתנגד להצטרף לרומניה. רוב האוכלוסייה, יהודים כנוצרים, היה רוצה להצטרף לרוסיה, ולכן הצהיר שעד לפתרון הבעיה הרוסית בוועידת השלום, מוטב שבסרביה תהיה תחת שלטונה של ועדה של בעלות הברית. הממשלה הרומנית אסרה את ההוראה בשפה הרוסית בבתי הספר, והציעה שבבתי הספר היהודיים ילמדו בשפה העברית; עקב כך החריף שם מאוד המאבק בין היידישיסטים לדוברי העברית. המצב הכלכלי קשה הואיל והנטיעה מעיר לעיר אסורה איסור חמור.

בוקובינה – חבל ארץ זה עבר שבעה כיבושים. ערים ועיירות שלמות נהרסו לגמרי. מצבם הפוליטי של היהודים שם עוד גרוע מזה שבסרביה ובבסרביה. היהודים, שבתקופת השתייכותה של בוקובינה לאוסטריה שיחקו שם תפקיד בולט בהיותם החלק היותר תרבותי של האוכלוסייה, ושהחזיקו במשרות רבות וגם במשרות

34 ישראל רוזוב (1869-1948) – חבר הוועד המרכזי של ציוני רוסיה, חבר הוועד הפועל הציוני הגדול, נשיא הסתדרות ציוני רוסיה ב-1917 וחבר המשלחת הציונית לוועידת השלום.

נמוכות באדמיניסטרציה, מודחים כעת על ידי הרומנים ממשרותיהם, מגורשים מהכפרים, מנושלים מהתעשייה. היהודים חולמים על הצטרפות לצ'כוסלובקיה או לאוקראינה.

אוקראינה – צוקרמן לא היה שם, אך הביא אתו מכתבים ומסמכים רבים המתארים את מצבם של היהודים במיוחד באזור פודוליה. פוגרומים גמורים והרג. במחוז טרוסטיניצה נשחטו כרבע ממספר היהודים, בקמיניץ-פורולסק היו 300 הרוגים, באומן הייתה שחיטה. כל הנוראות האלה עולות על מה שידענו מתוך ההיסטוריה על תקופתם של ג'דמקים,³⁵ של גונטה וז'לזניאק, את כל זאת עושים צאצאי שני הגיבורים העממיים הנ"ל. ועם זה נקרא ליצור את ההיסטוריה החדשה של אוקראינה העצמאית!

22 ביולי

התקיימה אספת הנציגות הרוסית [בוועד], שדנה בהמשך קיומו של "ועד הארצות". בעיה זו התעוררה משום שרבים מהחברים מתכוונים לעזוב: אני – לארץ ישראל, אחרים ללונדון לישיבת הוועד הפועל.

הוחלט לקיים את הוועד עד לסיומה של ועידת השלום, וכן לחייב חברים אחרים להישאר כאן. יישארו מוצקין³⁶ ואלניקוב, וחויץ מזה הוחלט להשפיע על ד"ר רייך המתכוון לנסוע ללמברג. הוחלט להכין תקציב וכמו כן לאסוף אצל היהודים הרוסים החיים בפרו ובלונדון כספים לצורך המאבק בפוגרומים. מאבק זה גוזל את החלק הארי של תקציב הוועד – 100,000 פרנק.

לאור נסיעתי בקרוב לארץ ישראל, הזמין אותי וייצמן אליו לארוחת צהריים. גם אלניקוב וגולדשטיין נכחו. שיחתנו נמשכה גם לאחר ארוחת הצהריים והתפורנו רק לאחר חצות. מזמן לא ביליתי בצורה כל כך מעניינת. אני מתחיל יותר ויותר לאהוב ולהעריך את וייצמן. כמה אימפרסיוניזם יש בו, כמה אמונה בעניין הציוני שלנו... כיצד אינו מתעייף מהעבודה ואיזה אדם חכם ומעניין הוא. הוא סיפר לנו, דרך אגב, על פגישתו עם בלפור בשנת 1906. אז עדיין לא היה בלפור שר,³⁷ ואך זה הציג את מועמדותו לבחירות לפרלמנט מטעם העיר מנצ'סטר. אחד הפרופטורים מאוניברסיטת מנצ'סטר הציג את וייצמן בפני בלפור. היה זה אחרי שהממשלה הבריטית הציעה להרצל את אוגנדה כמקום ל"בית" היהודי. "מדוע אינכם הפצים באוגנדה?" שאל בלפור. "ההיית רוצה להחליף את לונדון בפרויז?" שאל בתורו וייצמן. "אך לונדון היא כבר שלנו." "אנו היהודים, ירושלים הייתה שלנו עוד לפני

35 ג'דמקים=היידמקים – כנופיות צבאיות למחצה שפרעו ביהודים באוקראינה הפולנית במאה ה'ח", שרפו בתי כנסת וחיללו ספרי תורה. בסופו של דבר דוכאו בידי צבאות רוסיה ופולין.

36 ליאו מוצקין (1867-1933) – יליד רוסיה וממייסדי ההסתדרות הציונית. השתתף בניסוח "תכנית בול". לחם למען הזכויות של יהודי אירופה ועמד בראש ועד הארצות.

37 כוונת הכותב, כנראה, כי בלפור לא היה אז שר החוץ, שכן בלפור כיהן בתפקידי שר בממשלות לא מעטות, ובמשך שלוש שנים (1902-1905) אף היה ראש ממשלת בריטניה.

שלונדון הייתה של האנגלים." מענה זה הפליא את כלפור, והוא שאל: "היש רבים מבין היהודים שהם כמוך?" – "רבים כל כך שאפשר היה לרצף בהם את הרחובות," הייתה תשובתו של וייצמן. "אם כך הדבר – צדקתם," אמר כלפור.

שוחחנו הרבה על היחסים הלא-נורמליים שנוצרו בין האדמיניסטרציה הבריטית בארץ ישראל והאוכלוסייה היהודית. בכך אשמים לא במעט היהודים עצמם, אשר לעתים קרובות אינם נוהגים בטקט הדרוש כשהם מרגיזים את האדמיניסטרציה ביומרות חסרות חשיבות. אין קושי להגיע אל האנגלי, הוא נכון לעשות הכול, אך אינו סובל עניינים טפלים. אפשר לדבר אתו בכל טון, להציג תביעות בצורה הקטגורית ביותר והוא לא יעלב, אם העניין הוא גדול ורב-חשיבות.

וייצמן נזכר בפגישתו הראשונה עם הגנרל אלנבי. ניתנה פקודה לפנות את פתח תקווה, כיוון שנמצאה בקו החזית. וייצמן הלך אל אלנבי וביקשו שהפיקוח על הפינוי יימסר ליהודים עצמם, ובאותה שעה אמר לו: "את הניצחון במלחמה אפשר לקבוע על פי מספר הקילומטרים המרובעים שנכבשו; אפשר לקבוע את הניצחון גם בהצלחה המוסרית; המפקד העליון על המוסר כאן הוא לא אתה אלא אני, ואינני רוצה שהניצחון שלך יאבד מערכו בעטיו של יחס האוכלוסייה היהודית אליך." אלנבי הכיר בצדקת הדברים האלה, לחץ את ידו, ומאו הם נעשו ידידים קרובים.

25 ביולי

התקיימה ישיבת "ועד הארצות". סוקולוב הודיע כדלהלן:

רומניה – הרומנים, כידוע, אינם מסכימים לחתום על ההסכם בדבר הזכויות הלאומיות של המיעוטים, בהתבססם על הטענה שרומניה איננה ממלכה חדשה אלא הייתה קיימת עוד לפני המלחמה; הם מוכנים לוותר בשאלה זו רק ביחס למקומות שסופחו אליה לאחרונה. לצורך זה ביקר נחום סוקולוב בוועדה הדנה במדינות החדשות. חברי הוועדה הסכימו אתו על כך שלא יהיה הבדל בין רומניה הישנה והמקומות שצורפו אליה לאחרונה כגון טרנסילבניה. הוועדה קיבלה, בהתאם להצעתו של סוקולוב, את נוסח ההסכם ומסרה אותו למשפטניה לשם עריכה.

צ'כוסלובקיה – ועדת המדינות החדשות סבורה שיהא זה מיותר לכלול באמנה שנחתמה עם מדינה זו את הנקודות ביחס ליהודים. נמצאים שם שלושה מיליוני גרמנים; הוועדה אינה חפצה להגדיר את זכויותיהם ואינה סבורה שיהא זה נוח להזכיר את היהודים, שמספרם באוכלוסייה כמעט מבוטל, אם לא יוזכרו בקשר לכך גם הגרמנים. היא תשנה את דעתה אם האוכלוסייה היהודית [של צ'כוסלובקיה] עצמה תדרוש זאת. הוועד החליט להזמין לפריז את ד"ר ולטש ואת ד"ר זינגר כנציגי יהדות צ'כוסלובקיה.

פולין – נתקבלה ידיעה שהרב קובלסקי מוורוצלב, שהיה צריך להגיע לכאן [לפריז] לפי הזמנתנו, הוכה קשות ונמצא בבית החולים בוורוצלב. הפולנים אינם זונחים את מנהגם להילחם ביהודים.

חששותינו שמורגנטאו יפעל בחוסר טקט שימיט קלון על היהודים מתחילים

להתאמת. בהגיעו לוורשה זימן אליו באי כוח של מפלגות שונות, של יהודים ושל פולנים, כדי לשמוע את טענותיהם ולרונן בבעיה כיצד להסדיר את היחסים בין הפולנים והיהודים. הוא הזמין גם את נמוייבסקי³⁸ האנטישמי, שאינו נח ואינו שקט, העומד כעת בראש כל מסע האיבה נגד היהודים והמסית לעריכת הפוגרומים. נמוייבסקי לא קיבל את ההזמנה. על אף עלבון צורב זה, עלבון שאינו אישי, אלא ללא ספק עלבון לאומי, הלך מורגנטאו אליו. אכן, יש להצטער על כך שנמוייבסקי קיבל אותו ולא זרק אותו מהמדרגות. כמה עוד שטויות ומעשים מזיקים יעשה שוטה זה?

26 ביולי

בעקבות השטות הראשונה שעשה מורגנטאו, באה השנייה, או יותר נכון, כבר לא שטות אלא מעשה מזיק: בעיתונים Le Temps ו- l'Information הופיעו היום ידיעות שמורגנטאו הצהיר בפני באי כוח העיתונות שהידיעות שהגיעו מטעם היהודים על דבר הפוגרומים בפולין היו מוגזמות ביותר; שהיהודים, הואיל וקיבלו זכויות, צריך שיחששו מחויבות כלפי פולין וכו'. ארון זה לא הבין ולא התמצא כלל בכל מה שקרה בפולין, ולא הבהיר לעצמו את הגורמים היסודיים ביחסים בין הפולנים ליהודים. וזאת הוא עשה דווקא כאשר חייבים לכרות את ההסכם עם רומניה אשר כל כך מתנגדת לחתימתו. דרך אגב, אין הוא יחיד. הוא מצא לעצמו חברים בין נציגי הארונים המתבוללים, אשר הכריזו שיהודי פולין אינם חפצים בזכויות הלאומיות בטענה, שבהקמת בתי הספר ובשמירה על הזכות לשפה משלהם הם גוררים את עצמם בחומת סין ובכך מרחיקים עצמם מהעם הפולני. [...] נורא לחשוב שבוגדים אלה באינטרסים הלאומיים ניהלו במשך זמן ממושך את הקהילה בוורשה וניהלו את המוסדות הלאומיים של היהודים. אילו תוצאות תהיינה לפעילותם של ארונים אלה המרימים כעת על גס את מורגנטאו?

27 ביולי

היום התקיימה ישיבת המליאה של ה"ועד". על סדר היום הייתה שורה שלמה של בעיות חיוניות למדי: תכנית ארגון הוועד שבעתיד יהיה צריך להיות הגוף המייצג את היהדות כולה; דיווח הוועדה שטיפלה בכינוס הוועידה האמורה לעסוק בשיקום ובהגשת עזרה ליהודים שסבלו מהמלחמה ומבעיות אחרות. הספקנו לרונן רק בבעיה הראשונה ואף בה לא בשלמות. נידון הפרק העוסק במטרות ה"ועד" והאמצעים לארגונו. פרק זה התקבל. השאלה אם תפקיד ה"ועד" לכנס קונגרס יהודי עולמי – בעיה זו עוררה ויכוחים רבים כפי שאפשר היה לצפות. המתנגדים דיברו מצד אחד על אי [...] ³⁹ על הנזק שייגרם מכינוסו של קונגרס כזה, ומצד שני על

38 אנדריי נמוייבסקי – סופר ועיתונאי פולני. תחילה היה יחסו ליהודים חיובי. תרגם לפולנית את "מלחמות היהודים" לפלביוס. עם הזמן נתפס לאנטישמיות קיצונית.

39 מלים לא ברורות במקור.

אי ההתאמה לטקטיקה של ההסתדרות הציונית. כמו כן צוין, שיש לחכות עד אשר הוועד הפועל יבחן בעיה זו מנקודת ראותה של ההסתדרות הציונית. הדעות בעניין זה הגיעו לתיקו, והוחלט להקדיש לו ישיבה נוספת.

28 ביולי

אמש יצאתי את פריז, ואין לומר שעשיתי כך באי-רצון. מלבד הסיבות שמקורן בתכונות המיוחדות של העם הצרפתי, שאינן תואמות לא את דרישותי ולא את מצב רוחי, סיבה חשובה נוספת לרצוני לצאת את פריז מהר ככל האפשר הייתה, שמאז שהחלטתי לנסוע לארץ ישראל, ומשם לרוסיה, כל מחשבותי היו נשואות למולדת ההיסטורית שאמורה להיות גם המולדת בעתיד, וכן לרוסיה שבה השארתי כל כך הרבה אנשים יקרים לי.

[...]

התברר שהאנייה Gradiana של חברת Messageries Maritime הינה גרועה ממה שניתן היה לצפות. אנייה קטנה, שכמוזג אוויר גרוע תתגרנד בוודאי כמו נוצה, ומלוכלכת במידה שאין לשער. [...] במקום ארבעה ימים, יש אומרים שניסע עד אלכסנדריה כשישה עד שבעה ימים. הקצינים הצרפתים, הנוסעים כנראה לסוריה, הינם הנציגים האירופים היחידים. כל הנוסעים האחרים הם אנשים "מזרחיים", מרביתם סורים, כלומר ערבים מסוריה. זו לי הפעם הראשונה שאני רואה אותם במספרים כאלה. מוזר הדבר, תפסתי את עצמי בחוסר אמון ביושרם האלמנטרי. מניין נובע חשד כזה? איזה יסוד יש לי לכך? למעשה – שום יסוד. הם רק אינם דומים לאירופים, שונים במראם, אינם מוכרים לי בשפתם, ואולי בחוסר חינוך מסוים במובנו האירופי של מושג זה: אוכלים מן הסכין, מנגבים בלחם את הסכין והמזלג לאחר כל מנת אוכל, אף על פי שלכל מנה מוגשים סכינים ומזלגות נקיים. נעשים נהירים לי אי-האמון האינסטינקטיבי וחוסר האהבה שרוחשים האירופים לנו היהודים; גם אנחנו נברלים מהם בחיצוניותנו, בשפתנו, ואולי גם בטמפרמנט, ברעשנות, באי השקט שבנו ובאקספנסיביות שלנו. יש להתרגל לעם זה, הרי אני נוסע למזרח.

[...]

31 ביולי

בחצות עברנו ליד הר הגעש סטרומבולי; בשעה 5 בבוקר – ליד העיר מסינה שבסיציליה, וכעת, בשעה 7 אנו יוצאים את מיצרי מסינה ויוצאים לים הפתוח. אני מתחרט מעומק לבי שהתחלתי לרשום ביומני רק מיום 23 ביוני ולא קודם לכן. עזבתי את רוסיה בסוף חודש פברואר, כשהייתה מנותקת לגמרי מאירופה, מהעולם כולו. מה עבר על העולם, ובמיוחד מה עברה אירופה המערבית במשך כל ימי המלחמה, במשך ארבע שנים וחצי? מה עבר עליה בעת כריתת השלום בנובמבר? [...] בברלין ובלונדון נפגשתי בחברים לעבודה הציונית, הייתה לי אינפורמציה בכל ענייני המשא ומתן שהתנהל בשאלת ארץ ישראל ובהגשמת האידיליאל הציוני.

כל זה היה יכול להיות מעניין ביותר לציון; עשיתי משגה חמור שאין למחול עליו, שלא ניהלתי יומן, שלא רשמתי מדי יום את כל הפגישות, את השיחות וההתרשמויות שלי. אין זה נראה לי אפשרי לעשות זאת כעת, כמבט לאחור, הואיל ואני חושש ששכחתי כבר פרטים רבים, אך בעיקר משום שאני עלול ליחס להם כעת, אולי, הארה שלא תהיה לגמרי נכונה. לכן אצטרך לוותר על כך. ארשום רק ידיעות מקוצרות על התקופה הראשונה של שהותי בפריז, כלומר, מה-18 במאי עד ל-23 ביוני, אז התחלתי לנהל יומן. אני רוצה לצייין רק את מה שיש לו קשר בלתי אמצעי לעבודת "ועד הארצות" בעניין הזכויות של המיעוטים הלאומיים.

אתחיל בהיסטוריה של הקמת ה"ועד"⁴⁰: הרעיון לכנס ועידה של הנציגים היהודים הועלה לראשונה בציריך בדצמבר 1918. וגם בקופנהגן. הכוונה הייתה לכנס את הוועידה בשווייץ, והוחלט לעורר שתדלנות קולקטיבית בדבר השגת הרשות לנסוע לשם. בחודש מרס [1919] התקיימה בלונדון התייעצות ציונית, שבה השתתפו אישים רבים ממדינות שונות, שנבחרו לשם הגנת הזכויות הלאומיות של היהודים. בלונדון הוחלט לכנס את הוועידה לא בשווייץ אלא בפריז, שבה, בגלל הימצאותה של ועידת השלום, התרכזו באותה עת כל החיים הפוליטיים של העולם. סדר היום של ועידת הנציגים היהודים עוכר בעת ההתייעצות בלונדון. ואולם, הממשלה הצרפתית לא ראתה בעין יפה את קיום הוועידה והסכימה רק, וגם זאת לא באופן רשמי, לקרוא לה "ועד הנציגים היהודים" – Comité des Délégations Juives (לאחר מכן – "ועד הארצות").

הנציגים של כמעט כל המדינות האירופיות נכחו, פרט לנו (הרוסים) המאחרים ולנציגי ארצות הברית. כאשר הגיעו הנציגים הרוסים, נשארז מבין 28 חברי ה"ועד" רק 22 חברים. ביום 24 במרס נבחר הוועד הפועל וחבריו; השופט ג'וליאן מק מארצות הברית נבחר כיושב ראש, והוקמו הוועדות שלהלן; (1 פוליטית; (2 עיתונות; (3 רקונסטרוקציה; (4 תכנית; (5 כספים.

בתחילה עסק ה"ועד" בקירוב ה- Alliance Israélite Universelle וה- Conjoint Committee משותפת אתנו. סברנו שיהיה בזה מן התועלת לפנות אל הציבור בשמו של העם היהודי כולו. נבחרה ועדה של שבעה חברים (מתוך הוועד, ואליה נוספו) אחד מה- Alliance, אחד מה- Joint ואחד מה- American Distribution Committee⁴³ (אדלר). לאחר ישיבות אחרות התברר, שהופעה בצוותא עם הגופים הללו אינה אפשרית, הואיל ונציגי ארגוני-העל לא הסכימו להגדרת העם היהודי כאומה בפני עצמה.

הוועדה המדינית הדריכה את נציגי היהודים מפולין, שניהלו משא ומתן עם הנציגים הפולנים בעניין הזכויות הלאומיות של היהודים; וכן את שיחות היהודים

40 על כך ראה פיינברג, מסות, עמ' 72.

41 "כל ישראל חברים".

42 מה שמכונה ה"ג'וינט".

43 ועד החלוקה האמריקני.

מצ'כוסלובקיה, שנוהלו עם נציגי אותה מדינה. יושב ראש הוועד, מק, וחברו של יושב הראש, מרשאל, ניהלו שיחות עם הנציגים האמריקנים והאנגלים בוועידת השלום, בהבהירם למה מתכוונים כשמדברים על הזכויות הלאומיות של המיעוטים, וסקולוב, אף הוא חברו של יושב הראש, ניהל שיחות עם הפוליטיקאים הצרפתים והאיטלקים.

ועדת העיתונות ניהלה שיחות עם [באי-כוח] העיתונות הצרפתית, כדי שיאפשרו פרסום מאמרים הנוגעים לזכויות הלאומיות ולפוגרומים. אך השיחות הניבו תוצאות מועטות, משום שהעיתונות הצרפתית כמעט שאינה פתוחה בפנינו. הוחלט לפרסם ביולטינים משלנו.

ועדת התכנית – ועדה זו עיבדה תזכיר בדבר הזכויות הלאומיות של המיעוטים, על מנת להגישו לוועידת השלום. התברר שהיו השקפות שונות בין חברי "ועד הארצות" על בעיות מסוימות כגון הכללת נציגי היהודים בחבר הלאומים והכרזה על היהודים כאומה בפני עצמה. הוחלט שמלבד התזכיר הכללי, תגיש כל נציגות תזכיר משלה.

[להלן היומן המשוחזר:]

21 במאי – הישיבה הראשונה עם הנציגים מרוסיה התקיימה ביום זה. לפי דרישתנו, הוצגה בעיית הפוגרומים בפולין ובאוקראינה בצורה מורחבת. הדגשנו את הצורך הרחוף לעורר את דעת הקהל האירופית, דבר שהתחלנו לעסוק בו עוד בעת שהותנו בלונדון. (הוחלט: 1) לקבוע ועדה מיוחדת להגנה (Defence Committee); (2) לארגן יום אבל באנגליה; (3) להעלות שאלות בבית הנבחרים; זאת הסכים לעשות חבר בית הנבחרים קלי (Kelly); (4) לנהל משא ומתן עם הממשלה הבריטית.

בישיבה זו הוחלט להקים "ועדת פוגרומים" מיוחדת, לאסוף את כל הידיעות ולשלחן לוועידת השלום, לפרסם כרוז [Appeal] שיהיה חתום על ידי טובי הנציגים של המדע והפוליטיקה הצרפתית, כרוז שיופנה לכל העמים. כן הוחלט לפנות בקול-קורא לעם היהודי, כדי לעודד אותו. כמו כן הוחלט לנהל שיחות עם נציגי ארבע המעצמות בוועידת השלום, במטרה להשפיע על הממשלה הפולנית.

23 במאי – מרשאל נבחר ליושב ראש הוועד בגלל נסיעתו של מק. מרשאל פנה אל [הנשיא] וילסון בנוגע לבעיות אחדות הנוגעות לזכויות הלאומיות שלנו ובמיוחד בעניין מנוחת השבת, בעניין בתי הספר והזכות לפנות לחבר הלאומים. וילסון ענה שהוא יתמוך בדרישותינו בכל האמצעים שבידו.

וילסון, לוי ג'ורג', קלמנסו והנציג האיטלקי, המרקזי טריטה (Tarrital) נדהמים מכך שהפולנים ערכו פוגרומים, והבטיחו לנקוט אמצעים נמרצים ביותר כדי להשפיע על ממשלת פולין.

לוועד ה"אנטי-פוגרומים" האנגלי הצטרפו נציגי כל יהדות אנגליה, לא רק אלה הידועים בלאומיותם. כך משתתפים: הרב הראשי הרץ (יושב ראש), סטיוארט סמואל וקלוד מונטיפיורי.

בניו יורק התקיימה אספת מחאה ענקית נגד הפוגרומים. הואיל והאולם הכיל

מקומות רק ל-15,000 איש, הורשו להיכנס רק נציגי [ההדגשה במקור] החברות והאגודות השונות. ברחוב עמר קהל שמנה למעלה מ-200,000 איש. כל החנויות נסגרו. נערכה תהלוכה של לוחמים יהודים משלוש מלחמות, ותיקי מלחמת האזרחים באמריקה, ותיקי המלחמה עם קובה ומשתתפי מלחמת העולם האחרונה. כולם נשאו סרטי אבל ודגלים מתאימים, הופיעו גם [...] אחרים, התקבלה החלטה חריפה ונשלחה טלגרמה אל וילסון בדרישה לנקוט צעדים מידיים ונמרצים.

[...]

30 במאי – ביום זה התקיימה ישיבת ועידת השלום בעניין הזכויות הלאומיות של המיעוטים. ברטיאנו, פדרבסקי, קרמר (צ'כוסלובקיה), טרוביץ' (יוגוסלביה) הגישו מחאה, על שוועידת השלום מכריחה אותם לחתום על הסכם בדבר זכויות המיעוטים. לדעתם, בעיה זו היא פנים-ארצית וועידת השלום אינה מוסמכת להכתיב להם בנידון. תשובה חריפה של וילסון: אכן זו בעיה פנים-ארצית, אך במקרה של מלחמה תבואו בריצה לבקש את עזרתנו, ואני אצטרך להסביר לסנאט את הסיבות שבגללן צריך יהיה לשלוח לכם עזרה צבאית. על דברי ברטיאנו שרומניה אינה מדינה חדשה אלא מדינה ותיקה, ולכן אין להחיל עליה את התערבותה של ועידת השלום, ענה וילסון: רומניה היא מדינה ותיקה, אך היא קיימת כעת רק הודות לבעלות הברית. גם קלמנטו דיבר בנוסח חריף כזה.

בהסכם השלום עם אוסטריה נכללת הדרישה בדבר ההגנה על זכויות המיעוטים הלאומיים. רוברט ססיל הסכים לנוסח שהציע מרשאל בדבר זכות הערעור לחבר הלאומים: הגנת המיעוטים הלאומיים מהווה עניין בינלאומי, ולכל חבר בחבר הלאומים תהיה הזכות לעורר את שאלת הפגיעה בזכויות אלה. מלבד זאת, לכל קבוצת אזרחים של מדינה כלשהי תהיה הזכות לעורר את שאלת הפגיעה בזכויות המיעוטים בפני בית דין אשר יוקם ליד חבר הלאומים.

7 ביוני – ביום זה התקיימה ישיבה שדנה במבנה המחודש שלנו. הוחלט לכנס ועד של משפטנים כדי לבדוק את עניין הצגת הממצאים בקשר לנזקים שנגרמו בעת הפוגרומים. נידונה בעיית הקמתו של בנק מיוחד לצורך הגשת עזרה לאלה שסבלו בחומר או בכסף.

9 ביוני – ביום זה הגשנו את התזכיר שלנו. גולדשטיין וקפלן שוחחו עם נציגי הנציגות האוקראינית – סידורנקו, מרגולין, פניקו ושולגין – בעניין הפוגרומים באוקראינה. הם הבטיחו לכתוב. [...]

11 ביוני – בעיתון המשוחר Liberty, שכנראה שוחר על ידי הפולנים, החלה תעמולה נגד האשמת הפולנים בעריכת הפוגרומים. גם העיתון New York Herald Tribune, שהינו כלי ביטוי אנטישמי, אינו מפגר אחרי ה-Liberty. הופיע בו דו"ח הנציג האמריקני לפולין, Gibbson, המאשר שהדיעות אודות הפוגרומים מוגזמות מאוד, כביכול.

ההסכם עם רומניה מוכן, וכך גם ההסכם עם צ'כוסלובקיה, והוא נמצא בבדיקה בידי הוועדה של המדינות החדשות. האמריקנים מתכוונים לשלוח לפולין ועדה לשם חקירת הפוגרומים. מרשאל הציע שלא יכללו בה לא יהודים ולא פולנים. הקולונל האוז [יועצו של הנשיא וילסון] הסכים אתו.

נחום סוקולוב קיבל ידיעות מפולין: (1) הפוגרומים אינם נפסקים, מתרחש פוגרום אחד גדול; (2) התעמולה נגד הפוגרומים המתנהלת בחוץ לארץ עוררה רוגז רב אצל הפולנים כולם, כולל הסוציאליסטים; (3) הכול, כולל הסוציאליסטים, מתייחסים בשלילה גמורה למתן זכויות לאומיות ליהודים. יושב ראש הסיים הודיע, לקול תשואות כל חברי הסיים, שהסיים אף פעם לא יביע את דעתו בנושא הענקת זכויות לאומיות למיעוטים; (4) היהודים המתבוללים, לבינשטיין וליברמן, מכחישים שיש פוגרומים בפולין, והם מסיתים את הפולנים נגד היהודים באמצעות העיתונות. לפריז הגיעו נתנוון ואחרים שנקראו לכאן על ידי דמובסקי כדי לנהל תעמולה נגד "ועד הארצות". הליגה לזכויות האדם (Ligue des Droits de l'Homme) כתבה מכתב אל וילסון ואל קלמנסו בעניין הפוגרומים. בביטאון Le peuple Juif מס' 24 הופיע מכתב מאת מתגורבים יהודים.

19 ביוני – נודעה ברבים תשובתו של פדרבסקי לדרישת ועידת השלום להעניק זכויות לאומיות ליהודים. הוא מביע את התנגדותו להתערבותה של ועידת השלום בענייניה הפנימיים של ארצו, במקום "שליהודים היה תמיד טוב". הוא מודיע שהיהודים הפולנים [המתבוללים] קיבלו בוועידתם החלטה שבה הם מביעים את שביעות רצונם המוחלטת מהמצב בפולין וכי הענקת הזכות ליהודים להשתמש בשפתם – יידיש – תגרום לגרמניזציה של פולין.

20 ביוני – בעקבות פולין הלכה גם צ'כוסלובקיה: גם שם התרחשו פוגרומים בחולם ובזרינס. מסריק,⁴⁵ המתייחס יפה ליהודים, אינו נהנה מהשפעה רבה, המיניסטר שורבה הוא אנטישמי. היהודים אינם נחשבים למיעוט לאומי אלא למיעוט דתי. עד עכשיו אוסרים [?] על סגירת [?] הגימנסיה העברית בפראג.

גליציה – המועצה היהודית הלאומית פוזרה. יושב ראש המועצה הלאומית בסמבור, ד"ר רוטנשטרייך, נאסר והוא צפוי למשפט צבאי. אין מרשים לסטודנטים היהודים ללמוד באוניברסיטאות.

המחאה של פדרבסקי נגד [הענקת זכויות לאומיות כגון] הלשון, בתי הספר וההשתתפות בתקציב הממלכתי לשם החזקת בתי ספר יהודיים וכן נגד השבת כיום מנוחה, נבדקה על ידי ועדת המדינות החדשות. הוועדה נשארה בדעתה הקודמת. הסיכומים שלה, ביחד עם תשובתו של פדרבסקי, יועברו לבדיקתה של "מועצת החמישה". פדרבסקי משתמש בכל כוחותיו כדי להשפיע על הצרפתים ועל האנגלים

ולהטות אותם לצדו. מגיע הרגע המכריע והמסוכן במאבקנו למען הזכויות הלאומיות.

25 ביוני – בעניין מסע התעמולה הפולני נגד הזכויות הלאומיות של היהודים בפולין, ציין מרשאל במכתבו אל וילסון, שברגע מכריע זה נשואות עיני היהודים ועיני "ועד הארצות" אל נציגי המעצמות הגדולות. וילסון ענה לו מיד במכתב מרגיע, באמצעות אישיות חשובה המקורבת אליו.

ביום 22 ביוני התקיימה ישיבת "מועצת החמישה", ביחד עם ועדת המדיניות החדשות, ונתקבלה פה אחד (ההדגשה במקור) האמנה עם פולין בעניין זכויות המיעוטים הלאומיים. לויד ג'ורג' נעדר בגלל מחלה, ובמקומו השתתף בלפור, שנשא נאום חוצב להבות שבו הצביע על חשיבותה של הבעיה היהודית: "וגם אחרי מותנו תישאר הבעיה היהודית, ויש לפתור אותה באופן רדיקלי." קלמנסו כתב על החלטה זו לפדרבסקי ודרש ממנו לציית לה.

[...]

5 באוגוסט

[...]

זה לי היום השני שאני נמצא באלכסנדריה, לראשונה בעיר מזרחית. ואני מתכוון בעניין רב בחיים האורגניליים כאן. כאן הכול כל כך לא רומה לחיים בעיר אירופית גדולה. העיר יפה מאוד ומחלון בית המלון שלי נראה הים למרחק רב. העיר העתיקה המקורית, על רחובותיה הצרים והמלוכלכים, נבדלת בצורה ניכרת מאוד מהחלק החדש, האירופי, על בתיו הגדולים, הלבנים והיפים ורחובותיו הרחבים. בשרדות הרקלים החוצות את הרחובות נשתלו פרחים צבעוניים. הרחובות מלאי חיים ולהם מראה יפה ומיוחד הודות לרב-גוניות הקהל, הלבוש בגלביות מזרחיות לבנות וארוכות ולראשיהם פנים [תרכושים] ארומים. הניגוד החד בין הצבע הלבן והצבע האדום משווה לקהל מראה צבעוני ואורגינלי.

היום תשעה באב. אמש הלכתי לבית הכנסת הספרדי ביחד עם מוסיג'וץ⁴⁶ ושינקין⁴⁷, אתם נפגשתי כאן. הקהילה כאן היא ספרדית בלבד. אין קהילה אשכנזית הואיל והאשכנזים שכאן הם ברובם יהודים רוסים, פליטים שברחו בעת המלחמה. הקהילה הספרדית עשירה מאוד. כל חבריה בעלי עמדות די חשובות בחיי המסחר והכלכלה של אלכסנדריה. כולם די בורים מבחינת ידיעותיהם ביהדות, הם אינם חרדים במיוחד, אלא מאמינים באמונות שווא. הם אינם מגלים עניין מיוחד בחיי

46 בן-ציון מוסיג'וץ (1878-1942) – איש חינוך ועסקן ארצישראלי. יליד רוסיה. עלה לארץ ב-1907, ומשנת 1912 שימש, במשך עשרות שנים, כמנהל גימנסיה "הרצלית". מראשי "הציונים הכלליים".

47 מנחם שיינקין (1871-1924) – עסקן ציוני. עלה לארץ ב-1906 ונמנה עם מייסדי תל אביב. מילא תפקידים ציבוריים שונים.

היהדות ככלל ואינם עושים דבר, לא במוכן החומרי ולא במובנים אחרים, למען קהל היהודים יוצאי ארצות המזרח. רק הצהרת בלפור בעניין ארץ ישראל עוררה בהם עניין מסוים כלפי היהדות, עניין שבא לידי ביטוי בתהלוכה בנובמבר 1917.

בית הכנסת יפה מאוד: מבחוץ הוא בנוי אבנים לבנות וכפנים מצופים הקירות. שיש לבן, וגם הבימה עשויה מאותו שיש לבן. הקריאה התנהלה בצורה די מיוחדת, ואין היא דומה למה שמתרחש בבתי הכנסת שלנו ברוסיה. שלושה יהודים באים בימים, חבושי פזים, ישבו בחלק של בית הכנסת הנמצא בין הבימה לבין ספסלי המתפללים. הם ישבו ישיבה מזרחית על גבי שטיח, ומסביב לשולחן נמוך מכוסה באריג שחור ועליו נר. הקריאה התנהלה בצורה די חרגונית ובמנגינות שלא היו מוכרות לי. בנוסף לכך, לא כל השלושה קראו ביחד אלא כל אחד בתורו, פסוק אחר פסוק. בגמר הקריאה קם אחד מהם ולאחר שהאור כבה לגמרי, אמר בתוך החשכה הגמורה שהיום תשעה באב, לפני כך וכך שנים נחרב בית המקדש ואנו גורשנו ממולדתנו. כל זה נאמר בקול בכיני, ועלי זה עשה רושם לא של בכי ויגון כנים אלא של "מצוות אנשים מלומדה", משהו מלאכותי.

כדי להמשיך את הנסיעה הלאה לארץ ישראל דרוש רשיון מיוחד מטעם השלטונות הצבאיים שיש להשיגו בקהיר. גם כאן מערימים קשיים מיוחדים לגבי אנשים בעלי דרכון רוסי, כל האחרים מקבלים את הרשיונות כאן, באלכסנדריה. בכל זאת אנסה, אולי אצליח לקבל את הרשיון כאן, הואיל והנסיעה לקהיר ברכבת בחום כזה במשך ארבע שעות אינה נראית לי ביותר, ומלבד זאת מכאן אפשר יהיה לנסוע באניה ליפו במקום "להיסחב" במשך עשרים וארבע שעות ברכבת. נודע לי שברנדיס ורוזוב נסעו ביום חמישי שעבר מארץ ישראל ללונדון. אני מצטער מאוד שלא אצליח לראות את רוזוב בארץ ישראל.

8 באוגוסט

הניסיון להשיג רשיון לנסיעה לארץ ישראל מאלכסנדריה לא הצליח, ולכן ביום 6 באוגוסט, בשעה 3 וחצי אחר הצהריים נסעתי לקהיר. [...]

היום ביקרתי אצל מפקד כוחות אנגליה, פרנץ, ביחד עם יושב ראש הוועד הארצישראלי במצרים, ז'אק מוסרי. היה בידי מכתב מאת וייצמן אל פרנץ. הקולונל פרנץ ממלא זמנית את תפקיד ראש המשרד המדיני Chief of the Political Office, זאת לאחר צאתו של הגנרל קליטון. בשיחה אתי הוא הצהיר, שהוא רוחש אהדה רבה לרעיון הציוני, ושהיה רוצה לראות אותו מתממש, אלא שבזמן הנוכחי, בגלל אי הביטחון באשר למעמדה של ארץ ישראל, קיימים קשיים מרובים אשר עליהם אפשר להתגבר רק בעזרת סבלנות, והוא קורא לעם היהודי לחכות בסבלנות לגמר המשא ומתן המתנהל עם תורכיה בוועידת השלום ולהחלטות בעניין ארץ ישראל.

הודות למכתבו של וייצמן קיבלתי במהרה את הרשיון לנסוע לארץ ישראל וגם מושב במחלקה הראשונה [ברכבת], דבר הכרוך בקשיים רבים בגלל המקומות

המעטים המוקצים לאזרחים ברכבת הנוסעת מקנטרה ללוד, במסילה שנבנתה על ידי האנגלים בעת המלחמה והמנוצלת על ידי כוחות צבא הכיבוש. גם הפקיד, מר חסן, העובד בוועדה הארצישראלית כאן, שיתף פעולה והגיש לי עזרה רבה במשא ומתן שלי עם השלטונות האנגליים ובמילוי כל מיני הליכים פורמליים. מר חסן הוא אדם צעיר, יליד מצרים, ציוני נלהב, בעל מרץ ויעיל. [...]

ולאחר קטע קצר על ביקור במוזיאון העתיקות בקהיר ובפירמידות – מסתיים היומן, ערב נסיעתו של המחבר לארץ ישראל.

